
Teorie politického systému

Po více než čtyřiceti letech, které uplynuly od doby, kdy Ludwig von Bertalanffy předložil širší odborné veřejnosti koncept obecné systémové teorie, pronikl výraz *systém* z oblasti vědy do obecného povědomí do té míry, že by se mohlo zdát zbytečné se ke genezi s ním spojené a na něm závislé teorie vracet. Retrospektiva však může přiblížit a objasnit myšlenkové zázemí, které umožnilo rozvoj komparativní analýzy politických systémů, jež zvláště v dnešní době v souvislosti s perspektivami transformace postkomunistických společností stojí v popředí zájmu nejen politologů. Z hlediska odborného má stejně zásadní význam i otázka, jakou roli sehrál obecný model fungování politického systému Davida Eastona, který je nepochybným vrcholem systémového přístupu v politologii, v komparativní analýze.

4.1 Počátky systémové teorie: biologie a kybernetika

U samého zrodu obecné teorie systémů stálo přesvědčení, že lineárně mechanický pohled na procesy probíhající v organismu není schopen objasnit takové jevy jako regulaci organismu či jeho zachování při poškození. Propagátorem tohoto názoru byl teoretický biolog Ludwig von Bertalanffy, jehož práce věnované studiu metabolismu, teorii biologického růstu, vývoje a biofyziky organismů stojí u počátků hledání nového pojetí světa, světa, který není výrazem nahodilosti, ale je organizací. Bertalanffy poprvé vyložil své myšlenky v roce 1937 na filozofickém semináři Chicagské univerzity.

Výraz *systém* přestal být v Bertalanffyho pojetí synonymem pro konglomerát částí (na rozdíl od předchozího období, kdy byl sice tento pojem ve vědě znám a užíván, ale zahrnoval v sobě výlučně mechanický pohled na svět), ale stal se výrazem pro *unitární jednotu, nelineární souvislost mezi prvky*. (Berta-

lanffy, 1972) Podařilo se tak začlenit do studia i vzájemné působení většího počtu proměnných. Bertalanffy (1967) již koncem třicátých let zdůrazňoval, že

mechanistická metoda rozpouštěla organismus na části a samostatné procesy. Organismus byl agregátem buněk, buňka agregátem koloidů a organických molekul, chování sumou nepodmíněných a podmíněných reflexů atd. Problémy organizace, zachování organismu, regulace při poškození apod. byly přecházeny nebo vysvětlovány vitalisticky působením faktoru podobného duši.

Jeho názory však tehdy nenašly větší odezvu. Vhodný prostor pro prosazení myšlenek schopných novým způsobem objasnit metabolismus, růst a biofyziku organismů v přímé vazbě na teorii otevřených systémů, tedy „systémů, do nichž se přivádějí látky zvenčí, prodělávají různé reakce a mění se na složitější látky (anabolismus) a na látky opouštějící systém (katabolismus)“ (citované dílo), nastal až na přelomu čtyřicátých a padesátých let.

V té době již aplikace systémové analýzy překročila hranice studia biologie a postupně pronikala stále více i do společenských věd. Rozhodující podíl na mezioborovém rozšíření systémového přístupu měla myšlenka, že je možné nahradit pojmovou rozmanitost odlišných vědních disciplín jednotou, tedy že systémová teorie je schopna nabídnout specialistům v různých oborech pojmy, které by svou obecností umožnily překročit oborové bariéry a neznásilňovaly přitom obsah a směry výzkumu. Bertalanffymu se v této době konečně podařilo prosadit myšlenku, že pojem *systém* lze použít jako obecný z hlediska teorie vědy a že jako takový umožňuje i opětnou syntézu vědeckého poznání a vytvoření nového vědeckého obrazu světa.

Vedle biologie se na formulování základních myšlenek, cílů a pojmů obecné teorie systémů podílela významně také kybernetika. Z ní byly převzaty pojmy jako *vstup, centrum, výstup, smyčka, zpětná vazba*, jejichž prostřednictvím byl původně popsán kybernetický model fungování systémů. Tento model je založen na zprávách – *informacích*, které se systému dostávají a které jsou jím určitým způsobem zpracovány. Empirická zjištění prokázala, že kybernetický model má takový charakter, že je možné jej úspěšně aplikovat i na celou řadu biologických regulací, které lze zahrnout pod pojem *homeostaze* – udržování důležitých fyziologických parametrů na optimální úrovni.

Model *zpětné vazby* tak, jak jej chápe kybernetika, však je pouze jedním a spíše zvláštním typem samoregulace systémů, a to regulací kruhovou. Formulování obecné teorie systémů vyžadovalo, aby tyto regulační procesy zahrnujely mnohem širší škálu vzájemných vztahů. Právě z biologie byla proto odvozena představa, že u vyšších systémů je regulaci nutné chápat především jako *vzájemnou hru sil*, nikoli jako důsledek strukturálních podmínek existence systému. Pouze tak je možné adekvátně objasnit existenci a význam

dynamické interakce, tedy vazbu mezi mnoha proměnnými, která vysvětluje odlišné fungování uzavřených (kybernetických) a otevřených (biologických a společenských) systémů.

U *otevřených systémů* se setkáváme se stavem rovnováhy, kterého lze dosáhnout z různých počátečních podmínek a různou cestou, avšak vždy je jeho průvodním jevem ustálenost. Jak uvádí Bertalanffy,

základní zvláštností otevřeného systému ve srovnání s uzavřeným systémem je to, že za určitých podmínek dosáhne stabilního stavu, v němž jeho složky zůstávají konstantní, ale na rozdíl od (u uzavřených systémů) obvyklých stavů rovnováhy se tato stabilita udržuje v ustavičné látkové přeměně a v průtoku složek. Otevřené systémy mohou dosáhnout stavu nezávislého na počátečních podmínkách a determinovaného jen parametry systému. (...) Transportem látek je umožněn rovněž import ‚negativní entropie‘, takže se systém může udržovat na vysoké úrovni a vyvíjet se směrem ke zvyšování pořádku a komplexnosti.

Jinými slovy, vnější vlivy nemají přímý vliv na pokles (zvyšování) vnitřní kvality otevřených systémů. Navíc u těchto systémů dochází k vývoji a změně nejen v důsledku trvalého uchování rovnováhy mezi systémem a okolím, ale i na základě spontánní aktivity systému. Otevřené systémy proto není možné redukovat na pouhý vztah podnět–reakce. Jejich vývoj je podmíněn i vnitřními dynamickými vztahy mezi jednotlivými prvky systému, které se trvale vytvářejí a rozvíjejí, resp. zanikají. Otevřeným systémům je proto vlastní jak vnitřní dynamika, tak stabilita. Jsou schopny reagovat na vnější podněty a stejně tak podněty do svého okolí vysílat.

Dynamika vztahů systému k okolí však zůstává i pro otevřené systémy důležitá. Dá se tedy konkrétněji rozdílnost mezi systémem a jeho okolím vymezit? Bertalanffy řadí do okolí systému všechny ty prvky (objekty), které změnou svých vlastností ovlivňují systém. Dále sem patří všechny prvky (objekty), jejichž vlastnosti se mění v důsledku chování systému, tedy jsou jím ovlivněny. Na první pohled je zjevné, že určit přesněji dělicí čáru, tj. *hranici* mezi systémem a okolím, je značně problematické. Rovina, v níž je to nejsnazší, je rovina abstraktní. Čím se však dostáváme blíže ke konkrétním otevřeným systémům (např. politickým systémům), tím se podobné vymezení jeví problematičtější. Za podstatné kritérium pro vymezení hranice mezi systémem a jeho okolím lze proto označit kritérium pragmatičnosti; hranice musí mít zásadní význam pro studovaný systém, tedy pro konkrétní případ v konkrétních podmínkách, a to v souvislosti s celkovým kontextem zadaného cíle studia. Bližší určení systému a jeho okolí závisí i na řešiteli. Je tedy nejen záležitostí objektivní, ale i subjektivní.

Podobný vztah k systému jako okolí mají i *subsystémy*. Jedná se o takové prvky daného systému, které samy o sobě mohou představovat celostní souhrn vztahů, tedy jakýsi systém v malém (rodina jako součást společnosti). Subsystémy lze studovat prostřednictvím a s pomocí stejných kritérií jako systém, jehož jsou součástí. Platí přitom, že chování systému nemusí odrážet chování subsystémů; subsystém zkoumaný samostatně se nemusí „chovat“ stejně jako systém, jehož je součástí (fakt, že v rodině vládne autoritářsky otec, neznamená, že by společnost jako celek nemohla být demokratická). Nejedná se tedy o lineární nárůst (či snížení) kvantity (čím více autoritářsky vládnoucích otců rodin, tím pravděpodobnější autoritářská diktatura), ale o kvalitativní proměnu. Platí proto zcela jednoznačně, že výsledné „chování“ systému nelze pokládat za souhrn „chování“ subsystémů.

V padesátých letech se již prakticky obecně přijímal názor, že Bertalanffyho systémovou teorii lze s prospěchem uplatnit i v tak specifické oblasti, jakou jsou společenské vědy. Umožnil to i rozvoj teoretické matematiky, jenž odsunul do pozadí námitku, že systémová teorie odvozená z kybernetiky a biologie není schopna zahrnout do konceptu jiné proměnné než ty, které lze kvantitativně určit a stanovit. Rozvoj exaktních věd prokázal, že jsou schopny pracovat i s nekvantifikovatelnými proměnnými, jakými je náhoda, svobodná vůle jedinců či racionalita jednání politických subjektů.

4.2 Systémová teorie v politologii

Myšlenka systémového přístupu měla již na samém počátku, kdy byla vyslovena jako pracovní hypotéza, zásadní význam pro formulování nového pohledu na perspektivy vědeckého poznání. Avšak teprve v kontextu prohlubující se specializace vědních disciplín po druhé světové válce vyvstala naléhavě potřeba hledat prostředky umožňující komunikaci mezi jednotlivými vědními obory. Ukázalo se, že mezioborová (ba dokonce i vnitrooborová) schopnost sdělovat si poznatky byla v důsledku přílišné specializace výrazně oslabena. Důslednější specializace tak oproti původním záměrům vytvářela komunikační bariéry a ztrácela se představa souvislostí. Výjimkou z tohoto obecného trendu nebyla ani politologie. Navíc přes snahu behavioralistů zůstával stále nejrozšířenějším a nejvíce využívaným přístupem přístup státoprávní. A ten umožňoval pouze základní klasifikaci vlád či (podle kritiků povrchní) charakteristiku státních orgánů. Bránil však tomu, aby se politologové soustředili více na studium vazeb, vztahů a procesů, které se utvářejí na základě interakcí mezi politickými subjekty (např. zájmovými skupinami).

4.2.1 Obecná teorie akce (T. Parsons)

Přijetí obecné teorie systémů jako prostředku, který umožní poznání zákonitostí fungování společnosti v takové oblasti, jakou je politika, však vyžadovalo nejen navázat na obecnou systémovou teorii, ale v jejím kontextu především blíže specifikovat, co pojmem systém v politice chápeme. V tomto ohledu se i politologické studie obracejí nejčastěji ke koncepci politiky jako strukturálně-funkcionálního systému zaměřeného na rozdělování hodnot ve společnosti, která navazuje na práce Talcotta Parsonse.

Parsons vyšel z konceptu obecné teorie akce. V jejím rámci *definoval politiku jako funkční subsystém společnosti* (toto pojetí posléze rozpracoval G. A. Almond v rámci strukturně-funkcionální analýzy). Hlavní funkce politiky jsou podle něj vymezeny především potřebou a nutností *uchovat systém, integrovat* jeho členy, a to prostřednictvím, resp. pomocí rozvíjení schopnosti *adaptovat se* na měnící se podmínky. Politický systém musí navíc prokazovat schopnost *dosáhnout cíle*. Z jiných subsystémů společnosti přicházejí do politického systému impulzy ve formě tzv. *vstupů*. Aby byla zachována stabilita a funkčnost systému, musí být tyto vstupy zpracovány a přeměněny v politické požadavky. Informace o přijetí a zpracování vstupů jsou poté vyslány k dalším subsystémům, resp. systému jako celku ve formě *výstupů*. Ty jsou vlastním produktem politického systému. Moc je v tomto kontextu chápána jako jeden z výstupů politiky, který je rovněž důležitý pro integraci celého systému. Nejdůležitějším výstupem politiky je efektivnost (účinnost) politického systému jako celku. V případě, že vstupy a výstupy nejsou v rovnováze, dochází podle Parsonse k politické inflaci. Nejdůležitější vlastností systému je proto vzájemná souvislost jeho součástí, která je dána existencí vazeb a vztahů mezi prvky. Ty tvoří protiklad rozmanitosti a nahodilosti. „Souvislost tvoří řád mezi součástmi systému. Tento řád se vyznačuje tendencí k sebezáchově, která se obecně projevuje v kategorii rovnováhy.“ (Parsons, 1951)

4.3 Definice politického systému (D. Easton)

Nejobsáhlejší a dnes již klasický model politického systému vytvořil David Easton, který propojil ve svém konceptu politického systému obecnou systémovou teorii s poznatky, k nimž dospěli v padesátých letech behavioralisté. Ve třech svých pracích *Politický systém* (The Political System) (1953), *Rámec politické analýzy* (A Framework For Political Analysis, 1965a) a *Analýza systémů politického života* (A System Analysis of Political Life, 1965b) předložil odborné veřejnosti podrobný a ucelený přehled úvah o obecné teorii systé-

mů (1953) s důrazem na vymezení specifického, tedy politického systému (1965a), který pojímá v návaznosti na Parsonsův koncept jako subsystém společnosti. Přesto se nespokojil s prostým přijetím Parsonsovy teze a položil si základní otázku, zda je opravdu možné – tedy funkční a pro vědecké poznání přínosné – vyčlenit politický systém jako specifický subsystém společnosti. Stranou neponechal ani snahu odhalit příčiny ovlivňující schopnost politického systému uchovat se a adaptovat tváří v tvář požadavkům a podnětům (1965b), které se k němu dostávají z okolí (podobné otázky si kladli ve stejné době i G. A. Almond či H. W. Wiseman).

K vymezení politického systému a jeho odlišení od jiných (společenských) systémů využil Easton rozlišení systémů na členské a analytické. (Easton, 1965a, s. 35–45)

4.3.1 Členské a analytické systémy

Členský systém (membership system) zahrnuje v Eastonově koncepci všechny vztahy a vazby mezi členy konkrétní společnosti, které jsou v přímé souvislosti a vztahu k vědomému členství. Tyto vztahy jsou tedy celostní (např. příslušnost k politické straně, členství v určité organizaci). Naopak do *analytického systému* (analytic system) jsou zařazeny pouze ty přesně specifikované vztahy a vazby, do nichž jedinci vstupují v určitém konkrétním okamžiku (např. v době voleb), aniž by tento vztah byl pro ně vztahem trvalým, do budoucna zavazujícím (každý volič může vyjádřit podporu určité politické straně, aniž by byl jejím členem). Analytický systém je tedy pojmem kontextuálně a vztahově širším. Umožňuje do sebe konceptuálně začlenit různé druhy a typy členských systémů.

Jako příklad rozlišení mezi členskými a analytickými systémy může sloužit vztah k náboženství. Pokud je chápáno jako členský systém, pak zahrnuje všechny osoby, které jsou členy náboženské organizace (vědomě se k této organizaci hlásí, aktivně se podílejí na její činnosti, podporují ji). Náboženství je však možno chápat jako analytický systém, jako souhrn všech vztahů, ve kterých se nachází jakýkoli jedinec společnosti v souvislosti s náboženstvím bez ohledu na to, zda je, či není členem náboženské organizace (občasná návštěva kostela, příležitostná podpora či vyjádření souhlasu s názory představitelů náboženské obce apod.). Analytický systém je tak mnohem širší než členský, neboť mnoho lidí se může účastnit náboženského života bez přímé příslušnosti k náboženským organizačním strukturám. Členský systém je zde vše zahrnující, co se celé osobnosti týká, zatímco analytický systém zahrnuje pouze tu část osobnosti a jejího chování, která přímo souvisí s daným vztahem.

Koncept členského a analytického systému tak na jedné straně umožňuje rozpoznat odlišný charakter vztahů mezi příslušníky společnosti, na druhé straně však klade velké nároky na přesné vymezení cíle studia. Hranice mezi oběma systémy nejsou pevné, neměnné. Jejich přesnější specifikace závisí jak na empiricky zjistitelných ukazatelích, tak na specifikaci problému. Jaký vztah má toto rozlišení k vlastnímu vymezení politického systému?

Základním prvkem politického systému podle Eastona již není pouze instituce, ale stává se jím především člověk a jeho chování v kontextu vztahů k jiným lidem (v tom Easton jednoznačně a vědomě navazoval na behavioralisty). S ohledem na specifickou roli, kterou hraje v procesu rozdělování hodnot, se však může hovořit o člověku pouze v kontextu jeho vazby na tento proces, tedy o člověku nikoli jako biologické jednotce, ale jako o *členu společnosti*. Tento vztah je tedy pro člověka celostní a vymezuje rovinu vztahů v rámci členského systému. Vůči politickému systému společnosti však může každý konkrétní jedinec vystupovat buď aktivně, tedy přímo se na činnosti tohoto systému podílet (jako poslanec, člen politické strany, předseda vlády, reprezentant samosprávy) – pak se jedná o vztahy v rámci členského systému – nebo do nich vstupovat příležitostně (účastí ve volbách). Tak jsou vymezeny „volnější“ vztahy jedince k politickému systému shodné s definičním rámcem vymezujícím analytický systém. Hranice mezi oběma rovinami je na první pohled velmi jemná a snadno průchozí. Jak tedy toto rozlišení napomáhá k přesnějšímu vymezení politického systému? Základní hodnota rozlišení mezi analytickými a členskými systémy spočívá v tom, že umožňuje vydělit u (každé) osobnosti tu část lidské aktivity, která je výlučně věnována politickým procesům. Ty patří do rámce vztahů vymezujících členský systém. Následně tak odhalení a vydělení členských vazeb a vztahů Eastonovi umožňuje definovat politický systém společnosti jako zcela specifický, svébytný typ systému.

4.3.2 Obecné vymezení *politického systému*

Pokud tedy chceme pochopit a blíže definovat politický systém v obecné rovině, musí být východiskem především *společnost jako všezahrnující celek*. Společnost však v tom nejširším pojetí obsahuje mnoho systémů sociálních, a to v neorganizované podobě, které jednotlivě identifikují užší aspekty sociálních vztahů mezi biologickými osobami tvořícími společnost. Můžeme tedy definovat vztahy náboženské, ekonomické, příbuzenské, vzdělanostní, politické, kulturní apod. Ve výše uvedeném smyslu je každý z takto definovaných systémů systémem analytickým. I politický systém je systémem analytickým, neboť obsahuje pouze určitou část chování a vztahů jedinců ve společnosti, tedy nepostihuje člověka jako celek. Navíc vzhledem ke složitosti vztahů ve spo-

lečnosti je reálná taková situace, v níž je jedinec součástí politického systému, aniž by si byl osobně vědom svého zapojení do něho. K zapojení do politického systému není třeba organizované formy účasti jedince v něm, naopak i v moderních společnostech, resp. právě v nich se často jedná o zapojení neinstančionální (podpora kandidátů, kritika činnosti úředníků, všechny formy politické účasti, které nevyžadují formální politické uspořádání). Takové vztahy jsou však jen velmi těžko definovatelné, protože i mnohé další „nepolitické“ vztahy mohou rovněž za určitých okolností, v určitých souvislostech a vazbách politický život společnosti ovlivnit. Vyčlenění těchto vztahů, jejich oddělení od jiných, je velmi složité a problematické, avšak v konkrétních případech nutné. Vzhledem k výše řečenému lze hovořit o *politickém systému i ve smyslu neorganizovaného politického chování*. Empiricky lze proto vyjmout z celku určitý druh chování a dočasně ho začlenit do politického systému.

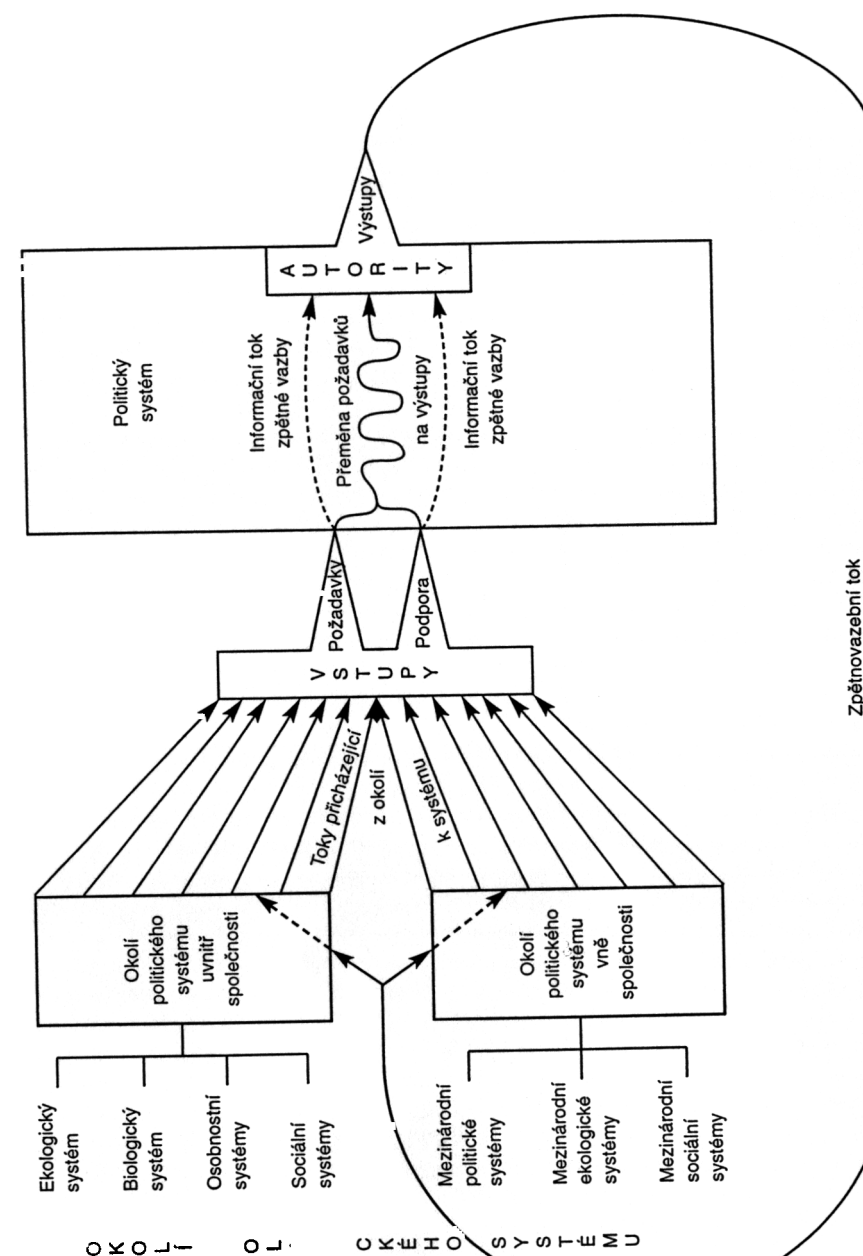
4.4 Prvky politického systému

4.4.1 Politické vztahy

Základní charakteristikou politického systému podle Eastona je, že jej nelze uspokojivě vymezit prostřednictvím institucí, neboť ty se v konkrétních systémech liší. Politický systém je proto nutné blíže specifikovat tak, aby definice neztrácela svou hodnotu v případě, že se institucionální rámec změní. Není proto možné vytvořit obecnou definici politického systému prostřednictvím takových kritérií, která jsou odvozena z konkrétního typu politického systému (např. demokratických institucí typu parlament, vláda, politická strana). Ty společnosti, jež nejsou demokratické, by pak nutně postrádaly politický systém. Přesto i u nich probíhají stejné politické procesy, které jsou svým charakterem adekvátní politickým procesům v demokratické společnosti. Jsou však vázány na jiné prvky-instituce (např. radu starších či kmenové vůdce v tradičních společnostech, šlechtu či panovníky apod.). Rozhodující jsou proto vztahy mezi institucemi, resp. členy společnosti, kteří se na politických procesech podílejí. Či přesněji, jedná se o „soubor vztahů vydělených z celku sociálního chování, jehož prostřednictvím jsou ve společnosti autoritativně přidělovány hodnoty“. (Easton, 1965a, s. 56) Struktura je až druhotná.

Základní charakteristikou takových hodnot je, že člověka určitým způsobem omezují, stanoví mu hranice, které nesmí překročit, pokud se nechce dostat do konfliktu s autoritou. To, co je na jedné straně poskytováno (práva, ochrana, zdroje), musí být na druhé straně přijatelné: vládce může omezovat ovládané, pokud jsou tato omezení pokládána za legitimní, resp. tak dlouho, jak dlouho jsou za legitimní pokládána. Stejnou funkci však může plnit

Obrázek 4.1 Obecný model politického systému

i loajalita vůči vládci, strach z něho, osobní zájmy, hrozba použití násilí či hrozba toho, že jedinec ztratí možnost začlenit se odpovídajícím způsobem do společnosti (např. morální vyobcování).

Studium politického systému by proto mělo vycházet především z vědomí, že existují základní politické aktivity a procesy charakteristické pro všechny politické systémy, a to i přesto, že strukturní formy, jejichž prostřednictvím se tyto aktivity a procesy projevují, se mohou velmi výrazně lišit (a také se podle empirických údajů liší) v prostoru i čase. (Easton, 1965a, s. 49) Neboť slovy Charlese Merriama: „Vláda je všude kolem nás – vláda je v nebi a stejně tak i v pekle.“ (Merriam, 1944)

4.4.2 Hranice politického systému

Vzhledem k tomu, že politický systém jako systém analytický identifikuje pouze určitý soubor proměnných, je nutné i do jeho studia zahrnout pojem hranice. (Easton, 1965a, s. 59–69) S pomocí tohoto pojmu lze stejně jako v případě obecné teorie systému blíže specifikovat, co je jeho součástí a co tvoří jeho okolí, a tedy do něj již nepatří. V obecné rovině je určení hranice politického systému především určením kritérií, jejichž prostřednictvím lze blíže specifikovat vazby a kvalitu vztahů spojených s rozdělováním hodnot ve společnosti. Hranice jsou tak vymezeny:

- a) odlišením politických rolí od jiných společenských rolí, resp. jinou kvalitou těchto rolí v rámci odlišných sociálních vazeb (autorita, kterou má např. šlechtou zvolený panovník či v demokratickém systému přímo volený prezident, je odlišná od autority, kterou má otec-živitel v rodině);
- b) schopností a možnostmi těch, kdo plní politické role, vytvářet vlastní, od zbytku společnosti oddělené skupiny, které jsou vnitřně soudržné a uznávají autoritu daného nositele politické role (např. politické strany);
- c) odlišením specifické hierarchické struktury vázané výlučně na plnění určitých politických rolí od jiných modelů hierarchických vztahů v dané společnosti (např. na majetku budované hierarchii);
- d) specifickým typem kritérií, která jsou spojena s výběrem těch, kdo jsou nositeli politických rolí (kritéria pro volby předsedy politické strany se liší od kritérií pro uchazeče o post primáře interny). (Easton, 1965a, s. 69)

Vazba mezi politickým systémem a společností dále vyžaduje rozlišit hranici odlišující okolí, které ještě patří dané společnosti – tedy je součástí společnosti, k níž patří daný politický systém (ekonomika, náboženské vztahy, sociální vazby) – a okolí, které je vně dané společnosti (k němu patří jiné státy, resp. mezinárodní systém; jedná se tedy o geopolitické hranice).

4.4.3 Okolí politického systému

Okolí má přímý vliv na systém bez ohledu na to, zda je samo v pohybu, proměně, či zda je stabilní, tedy bez výrazného vlastního pohybu. Podle Eastona (1965a, s. 69–75) je stabilita pouze zvláštním případem změny, a má proto na politický systém prakticky stejný dopad a vliv jako proměna a pohyb. Charakter či momentální stav okolí „pouze“ ovlivňují konkrétní podobu impulzů, které z okolí do systému pronikají. To, co je pro systém podstatné a důležité, je sama *existence* okolí systému. Pronikání mezi okolím a systémem je trvalé, a to bez ohledu na podmínky, v nichž se okolí a systém nacházejí. Pokud by tomu tak nebylo, nemohli bychom zjistit ani vysvětlit, proč se systém mění, když nelze zjistit žádnou změnu tlaku, tedy žádnou změnu podmínek existence systému. Stejně tak se systém, který je vystaven trvalému tlaku, může měnit nikoli pod vlivem tohoto tlaku, ale v důsledku neschopnosti členů systému ovládat staré a stabilní druhy vztahů stejně, jako to dokázali jejich předchůdci.

Pro základní pochopení mechanismu a důsledků vlivů přicházejících přes hranice do systému a naopak produkovaných systémem a vysílaných do jeho okolí vymezil Easton dvě kategorie: *vstupy* (inputs) a *výstupy* (outputs). *Přenos* (exchange, transaction) mezi systémy tvoří základní podobu vztahů vstupů a výstupů. Této problematice Easton věnoval svou třetí práci *Analýza systémů politického života*, která je velmi podrobným a systematickým přehledem variant těchto proměnných.

4.4.4 Vstupy (inputs)

Základní a nejdůležitější formou vstupů jsou podle Eastona vstupy z okolí, tj. vněsystémové vstupy. Lze je dále rozlišit do dvou základních skupin, a to na (a) *požadavky*, resp. přání (demands) adresované politickému systému a (b) *podporu* (support), která je tomuto systému vyjadřována členy společnosti. (Easton, 1965a, s. 112–117; 1965b, s. 37–340) Nejedná se však v žádném případě o kategorie, jež by byly vzájemně odděleny. Reakce systému na požadavky členů společnosti se může zásadním způsobem odrazit na podpoře, kterou politický systém, resp. jeho představitelé získávají.

Rozhodujícími faktory pro formulování požadavků jsou podle Eastona přání. Ta se utvářejí na základě preferencí, názorů, zkušeností, očekávání či ideologie. *Požadavky*, které vytvářejí tlak na systém, mohou být dvojího druhu. Jednak takové, které autority (vláda, politici) nejsou schopné (či ochotné) přijmout (např. svoboda tisku v diktatuře; teritoriální autonomie v centralizovaném státě). Lze očekávat, že alespoň určitá část politicky aktivního obyvatelstva, jejíž požadavky vůči politickému systému nejsou uspokojeny, bude po

čas stávající režim odmítat (národně definovaná skupina bude např. požadovat odtržení, pokud nezíská požadovanou míru autonomie v rámci daného státu). Taková neschopnost vycházet vstříc požadavkům kladeným na systém (output failure) může mít za následek snížení podpory systému, což je charakteristická forma tlaku na systém. (Easton, 1965b, s. 59–60)

Stejně tak mohou požadavky vyvíjet tlak na systém, aniž by to vyvolalo okamžitou a výraznou změnu podpory systému. Jedná se o situaci, v níž je požadavků příliš mnoho, avšak žádný z nich nezpochybňuje hodnoty, na nichž je daný systém postaven. Politický systém ztrácí schopnost sledovat veškeré informace, které z okolí přicházejí (kapacita úředníků na ministerstvu životního prostředí neodpovídá počtu zaslaných stížností na zhoršení životních podmínek, počet trestných činů přesahuje možnosti soudů je projednat apod.). Easton (1965b, s. 64–69) tuto situaci označuje jako *přetížení na vstupu* (input overload). Empirické poznatky však jednoznačně dokládají, že tato situace je poměrně běžná, a prakticky žádný systém není schopen reagovat na všechny požadavky, které mu jsou směřovány, a vyhovět jim.

Jaké jsou příčiny této neschopnosti? Jednoznačně je na vině špatná regulace usměrňování toku požadavků. Důležitou roli v regulaci hrají jedinci a aktéři (i kolektivní), kteří jsou v systému umístěni v tzv. uzlových bodech, tedy mají specifickou roli v sociální i politické struktuře. Tyto subjekty (gatekeepers) mohou kontrolovat počet i hodnotu požadavků směřovaných do politického systému. V moderních společnostech k nim lze přiřadit zájmové skupiny, politické strany, představitele různých názorových směrů, masmédiá. V tradičních společnostech jsou to především úředníci, aristokracie, vojáci. (Easton, 1965b, s. 86–96)

Co se *podpory* systému týká, lze tuto skupinu vstupů regulovat tak, aby co možná nejméně negativně ovlivnila politický systém. Nejvhodnější je pro podobný krok právě sociální systém, který má maximální stupeň volnosti v proměně svého vnitřního řádu, jehož prostřednictvím se může bránit tlaku. V takovém případě dochází k vnitřní transformaci struktury, norem a cílů sociálního systému, která umožňuje dosáhnout opět vhodných podmínek pro rozdělování hodnot. Tento druh reakce, která je co do svého charakteru nejradikálnější, lze označit jako *strukturní regulaci* (structural regulation of support). (Easton, 1965b, s. 247–266)

Dalším, byť méně radikálním druhem reakce je *rozptýlená podpora* (diffuse support). (Easton, 1965b, s. 267–288) Zahrnuje skutečnost, že v systému jsou prakticky vždy přítomni jedinci, kteří jsou nositeli loajality vůči němu. Tento druh podpory není udržován prostřednictvím zvláštních odměn, jež by byly slibovány loajálním členům systému, ale je postaven na hluboko zakoře-

něném pocitu legitimacy daného systému, vazbě na politickou komunitu. Lze jej uchovávat prostřednictvím politické socializace. Velmi často je označován pojmy „láska k vlasti“, „patriotismus“, „loajalita“ apod.

Na politický systém však nepůsobí pouze vlivy z jiných systémů, tedy okolí, ale stejně tak i vlivy pocházející z něho samého. Jedná se o tzv. *vnitrosystémové vstupy* (withinputs), jejichž dopad na systém a jeho fungování má stejný význam jako dopad vněsystémových vstupů. Lze je proto přiřadit do stejné kategorie. Obecně tedy platí, že se systém může dostat do stejné situace ohrožení pod vlivem vnějších i vnitřních tlaků. Jako příklad uvádí Easton případ Spojených států, kde se celý systém dostává čas od času do tlaku vyvolaného obtížemi způsobenými fungováním vlastního legislativního procesu. Občasné diskuse na téma, zda je systém dvou stran skutečně tím nejvhodnějším pro USA, jsou podle něj typickým signálem vnitřního tlaku na politický systém, tedy vnitrosystémovým vstupem. (Easton, 1965b, s. 55–56)

4.4.5 Výstupy (outputs)

Posledním mechanismem, jehož pomocí lze regulovat tlak na systém, jsou *výstupy*. (Easton, 1965a, s. 126–127; 1965b, s. 343–468) Jejich prostřednictvím jsou stimulovány vstupy, které vykazují zvláštní podporu systému. Jedná se o návrat specifické odměny a prospěchu, která představuje výhody členství v systému. Jinými slovy, jde o pocit uspokojení člena, jehož požadavky byly přiznány. V každém politickém systému musí být tento pocit alespoň u určité části členů systému přítomen, stejně tak systém musí akceptovat alespoň minimální požadavky svých členů, aby potřebná podpora byla zaručena.

Výstupy tvoří zcela specifický druh komunikace mezi systémem a okolím. Představují ve své konkrétní podobě např. administrativní či politická rozhodnutí, přijatá „pravidla hry“. Výstupy zviditelňují spojení mezi tím, co se děje v systému, a okolím. Stejně však musí i výstupy odpovídat potřebám a požadavkům, které byly ve vstupech na systém kladeny. Vstupy a výstupy se prakticky musí „potkat“. Na výstupech je podstatné, že mohou působit jako prostředek seberegulace, sebeřízení chování politického systému. K tomu slouží především *zpětná vazba* (feedback).

4.4.6 Zpětná vazba (feedback)

Koncept vstupů a výstupů však představuje pouze základní model lineární vazby mezi systémem a okolím. Každý fungující systém však potřebuje získávat informace o reakcích okolí na vlastní výstupy. Easton (1965a, s. 127–130; 1965b, s. 363–468) proto konstruuje koncept zpětné vazby, tedy informačního toku, který politickému systému poskytuje zprávy a údaje o tom, jak bylo jeho

rozhodnutí (výstup) týkající se konkrétních vstupů (požadavků či žádostí a podpory) přijato členy společnosti či jinými politickými systémy, resp. společnostmi. Bez této zpětné vazby by prakticky celá konstrukce politického systému jako systému vzájemných interakcí postrádala základní logiku.

4.5 Kritika teorie politického systému

Obecný model politického systému a základních rysů jeho fungování, popsany v této kapitole, poskytl zcela nový prostor pro studium fungování společnosti ve vztahu k oblasti rozdělování hodnot, tj. k politice. Umožnil zahrnout do studia politických systémů mnoho prvků, které by především v komparativní analýze, využívající jako základ ústavní podobu politického systému, tedy připomínaný státoprávní přístup, byly a priori vyloučeny a jejichž význam pro politický život společnosti by nebylo prakticky možné zhodnotit.

Předně, po prosazení systémového přístupu ke studiu politického fungování společnosti již nelze pohlížet na vládu, jakožto hlavní a nejzřetelnější součást politického života společnosti, v intencích Aristotela a jeho následovníků; stejně tak politickou sféru života společnosti již nelze studovat pouze v pojmech exekutiva, parlamenty, strany apod., ale je třeba, aby byla klasifikována role těchto institucí. Politika musí být viděna jako aktivita, činnost, a nelze ji proto popsat prostým výčtem institucí. Z pohledu systémové analýzy zahrnuje politický systém sice i vlastní instituce, ale především jejich činnost, působnost a soubor struktur, v nichž dochází k politickému procesu.

Význam institucí v politickém systému přesto nelze podceňovat. Přes svou vzájemnou a často velmi výraznou odlišnost mají jeden velmi významný rys: Jejich členové mají k sobě blíže než k jiným jedincům, příslušníkům jiných institucí. Lze proto hovořit o existenci jiných vztahů směrem dovnitř instituce (skupiny) a vně. Navíc, na tomto podkladě se zcela odlišně utvářejí i vztahy mezi jednotlivými institucemi. V obecnějším kontextu pak právě systémová analýza umožňuje, aby za tyto instituce nebyly pokládány pouze formálně existující organizace sdružující jedince podle určitých kritérií – tedy politické strany, parlamenty. Stejnou hodnotu mají i neformální, resp. méně formální sdružení, jakými jsou odborové svazy, organizace zaměstnanců, společenské organizace, etnické skupiny, ale i samospráva apod. Platí také, že ne každá instituce má vliv na politický systém ve stejné míře a kvalitě. Proto je nutné případ od případu studovat specifický vliv každé z institucí v konkrétním systému i proměnu jejich vztahu a vzájemného vlivu v čase.

Podstatné pro rozhodnutí, jaký prvek-instituci zahrnout do komparace politických systémů, je, zda a v jaké míře se podílí na procesu rozhodování (decision-making process). Je proto nutné vždy určit hodnotu a kvalitu vazeb

mezi jednotlivými prvky systému. Stejně tak fungování těchto vazeb určuje význam jednotlivých prvků v systému a je podstatné i pro určení odlišností určitého typu institucí v různých systémech.

I když dodnes slouží Eastonův model politického systému jako trvalý zdroj četných podnětů, bývá první generace systémových teoretiků v politologii často kritizována právě pro přílišnou obecnost svého přístupu. Vysoká rovina abstrakce sice na jedné straně umožnila studovat různé typy politického rozdělování v odlišných společnostech, tedy komparaci v té nejširší podobě, po níž politologové na počátku padesátých let tak hlasitě volali, ale není schopna nabídnout víc než definování základních rysů charakterizujících politický systém jako specifický systém zahrnující určitou část života společnosti. Není možné ji prakticky použít pro komparaci v nižší rovině abstrakce, tedy komparaci, která vyžaduje odhalit odlišnosti mezi takovými politickými systémy, s jakými se setkáváme např. u kmenové společnosti a v demokracii. Z hlediska Eastonova modelu lze obě popsat zcela stejným způsobem a není možné nalézt mezi nimi zásadní rozdíly.

Model politického systému, jak ho rozpracoval D. Easton, je nepochybným vrcholem určitého typu úvah snažících se odhalit nové možnosti rozvoje politologie v poválečném období. Systémový přístup aplikovaný v politologii v padesátých a šedesátých letech však nebyl jediným teoretickým obohacením a možným východiskem ze stagnace, do níž se tato vědecká disciplína dostala. Vedle systémové analýzy se výrazně uplatnily především teorie modernizace, teorie her a komunikace, které jsou spojeny se jmény K. W. Deutsche, S. Verby, G. A. Almonda a S. P. Huntingtona. Tyto teorie se v dlouhodobé perspektivě ukázaly v mnoha ohledech progresivnější než vlastní systémová teorie v té podobě, v níž ji dovedl k dokonalosti Easton.

Následný vývoj systémové teorie šel směrem k opětovnému přiblížení se realitě, tedy cestou rozpracování základních prvků abstraktního modelu v nižších rovinách obecnosti. Přednostní zájem politologů se soustředil na typologii různých režimů, jejich krize a na historickou dynamiku přechodu mezi jednotlivými systémy. To však ani v nejmenším neznamena, že by systémová teorie měla dostat na okraj zájmu dnešního politologického výzkumu. Její nesporný význam spočívá v tom, že umožnila vytvořit definici abstraktního obecného modelu politického systému a principů jeho fungování. Stejně tak umožnila, aby byl politický systém vyčleněn jako specifická součást fungování společnosti, aby byl výrazněji oddělen od jiných činností, s nimiž lidé ve společnosti přicházejí do styku, např. od sféry čistě ekonomických vztahů.

Shrnutí

- To, co politologie v padesátých letech nejvíce vyžadovala, byl nový metodologický přístup ke zkoumanému problému. Systémový přístup byl jednou z těch nových metodologických koncepcí, které nabízely i politologům více možností, především pak nový prostor pro pochopení zákonitostí fungování a vývoje politického systému; umožňoval rozlišit stejné, podstatné prvky ve všech studovaných systémech bez ohledu na jejich specifické odlišnosti závislé např. na stadiu vývoje dané společnosti.
- Systémová analýza otevřela prostor pro obsáhlejší komparativní analýzu a zároveň umožnila přenést pozornost politologů do oblasti vlastního mechanismu fungování politického prostředí. Stála tak u počátku studia politického prostředí jakožto zcela specifické a nezávisle proměnné.
- Je příznačné, že v časové shodě s přijetím konceptu politického systému se současně emancipuje politologie jako specifická společenská věda.

Literatura

- Bertalanffy, L. (1967): Obecná teorie systémů – kritický přehled. *Teorie řízení, organizace, politická věda*, 67, s. 18–19.
- Bertalanffy, L. (1972): *Člověk-robot a myšlení. Psychologie v moderním světě*. Praha, Svoboda.
- Blondel, J. (1990): *Comparative Government. An Introduction*. New York, Philip Allan Publ.
- Boulding, K. (1956): General systems Theory – The Skeleton of Science. *Management Science*, č. 2, s. 197–208; v českém překladu pod názvem Obecná teorie systémů jako schéma vědy. In: *Teorie řízení, organizace, politická věda*, 67, s. 32–39.
- Easton, D. (1953): *The Political System*. New York, A. A. Knopf, Inc.
- Easton, D. (1957): An Approach to the Analysis of Political Systems. *World Politics*, vol. 10, č. 9, s. 383–400.
- Easton, D. (1965a): *A Framework for Political Analysis*. Englewood Cliffs, N. J., Prentice-Hall.
- Easton, D. (1965b): *A System Analysis of Political Life*. New York, John Wiley & Sons.
- Charvát, F. (1969): *Systémové pojetí v soudobé politické vědě*. Praha, VŠP.
- Merriam, Ch. (1944): *Public and Private Government*. New Haven, Yale University Press.
- Parsons, T., Shils, E. (1951): *Towards a General Theory of Action*. Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Puršová, J. (1979): *Pojetí systému v soudobé vědě. Dialektika a systémový přístup*. Praha.
- Susser, B. (1992): *Approaches to the Study of Politics*. New York, Macmillan.
- Wiseman, H. V. (1966): *Political Systems. Some Sociological Approaches*. London, Routledge and Paul Kegan.

Strukturně-funkcionální analýza

Základní vlastností politického systému je schopnost přežít, tedy schopnost dosáhnout v interakcích s okolím takového stavu rovnováhy, který mu umožní zachovat a uplatňovat všechny životně důležité funkce. Jaké tyto funkce jsou a kdo je jejich nositelem? Na tyto otázky se snaží odpovědět především strukturně-funkcionální analýza, jež tak logicky navazuje na systémový přístup a rozvíjí ho. Zaměřuje se přednostně na studium vztahu struktury politického systému a funkcí, které každý politický systém plní (resp. musí plnit) a které jsou s těmito strukturami spojeny. Někdy bývá označována zkráceně jako funkcionální analýza (rozumí se samo sebou, že funkce mohou existovat jen ve vazbě na nositele a struktura – tedy vztah mezi nositeli funkcí – nemá bez funkce žádnou hodnotu). Rozvinutí systémové analýzy tímto směrem umožnilo identifikovat shodné, tj. nezbytné funkce, které plní každý politický systém (politický systém moderní demokratické společnosti stejně jako politický systém společnosti tradiční), na druhé straně přispělo k rozvoji komparativní politologie, zabývající se srovnáváním různých typů (současných, ale i historických) politických systémů. Svými kořeny však strukturně-funkcionální analýza zasahuje hluboko do historie zájmu o politiku a je možné ji spojovat s takovými autoritami, jakými byli Aristoteles či Montesquieu. Poznamenal ji také tzv. sociální darwinismus. Mnohé úvahy a poznatky převzala rovněž z antropologie a sociologie (z prací A. Radcliffa-Browna, E. Durkheima, T. Parsonse a R. Mertona).

5.1 Vztah strukturně-funkcionální a systémové analýzy

Jedním z předních představitelů strukturně-funkcionální analýzy (někdy zkráceně označované pouze jako funkcionalismus, příp. funkcionální analýza) je americký politolog Gabriel A. Almond. Ve svých pracích z šedesátých let navázal v rozborech politického systému jednak na vlastní systémovou analýzu, jednak využil poznatků antropologů (především práce jednoho z předních zakladatelů antropologie A. Radcliffa-Browna, který razil názor, že mezi životem společenským a životem organickým existují analogie, jež umožňují používat k poznání obou obdobné postupy). Prvně využil funkcionální analýzu v práci *Politika v rozvíjejících se oblastech* (*The Politics of Developing Areas*), která vyšla roku 1960. Zde vymezil základní charakteristiky funkcí a struktury, které tyto funkce plní v různých systémech. Posléze – společně s B. Powelllem – koncept propracoval a rozvinul v rozsáhlé práci *Komparativní politika. Rozvojové hledisko* (*Comparative Politics. A Developmental Approach*) (1966). Hlavní důraz kladl na nezbytnost rozšířit komparativní studium politických systémů o poznatky z nových, tedy do té doby americkými a evropskými politology opomíjených oblastí Afriky, Asie i Latinské Ameriky. Jeho snahou bylo začlenit do politologického rozboru „poznatky o rozličných politických zkušenostech ve světě“ (Almond, Powell, 1966). Zdůrazňoval, že takový výzkum nezbytně vyžaduje odklon od přednostního studia politických institucí, jež přes všechny snahy části poválečné generace politologů převažuje. Volal po nižší míře formalismu v politické vědě a zdůrazňoval, že moderní politická věda již má dostatek teoretických poznatků, které změnu náhledu na politiku (ve smyslu politického procesu) umožňují.

5.1.1 Myšlenkové zdroje

Almond pokládal institucionální analýzu, již politologové počátkem šedesátých let při komparativních rozborech využívali nejčastěji, za „srovnávací anatomii bez srovnávací fyziologie“. Neumožňovala nic víc než rámcové srovnání „améby se savcem“. Takové srovnání je sice možné, ale pro poznání je vhodnější přistupovat k takovému srovnání nikoli z hlediska stavby, nýbrž z hlediska funkčního. Je třeba se ptát, jaké „společné“ funkce nalezneme u améby i u savce. To je podle jeho názoru jediné vhodné a perspektivní východisko srovnávací analýzy, které otevírá skutečný prostor pro poznání mechanismů fungování složitých a fakticky diametrálně se od sebe lišících systémů-jednotek. Nepopírá, že struktura je samozřejmým počátkem studia, ale

bohužel není ničím více než právě jen a pouze počátkem. Teprve „funkční otázky nás vedou ke skutečnému poznání dynamického procesu“.

Almond tak navazuje na kritiku studia americké ústavy z počátku dvacátého století. Podotýká, že jeho přístup ke studiu politických systémů není jedinečný či výjimečný, ale navazuje a snaží se rozvinout četné úvahy, které se ubíraly směrem k funkcionální analýze již v první polovině 20. století. Za své myšlenkové předchůdce označuje jak behavioralisty, tak systémovou analýzu D. Eastona. Navazuje rovněž na práce Harolda D. Lasswella. Za přínosný označil především Lasswellův důraz na empirické zkoumání oddělení moci v demokracii, který mu umožnil vymezit sedm specifických kategorií odpovídajících konkrétním funkcím, jež (každý) politický systém plní. V návaznosti na systémovou analýzu tyto funkce rozdělil do dvou skupin, a to na funkce vstupu a funkce výstupu.

5.1.2 Almondův „příspěvek“ k systémové analýze

Bez kritického zhodnocení neponechal G. A. Almond ani Eastonovu definici politického systému. Kritizoval především nedostatečné vymezení obsahu pojmu „autoritativní“. Eastonovo chápání autoritativních rozhodnutí pokládal za příliš obecné. Lze je aplikovat na všechny vztahy, které vytvářejí závazná rozhodnutí (od společnosti až po rodinu). Jak však lze potom odlišit politické systémy od církví, obchodních firem apod.? Připouští, že Eastonův koncept poskytuje směr, jímž se má a musí politologie ubírat, otevírá prostor pro nové otázky a nová témata, ale nenabízí cestu, která by vedla ke konečnému cíli, tedy k odlišení politického vztahu určujícího výlučně *politický* systém. *Politický systém* definuje Almond jako „systém interakcí, které lze nalézt ve všech nezávislých společnostech, jež jsou prostoupeny funkcemi integrace a adaptace. Tyto funkce jsou vázány na užití či hrozbu užití víceméně legitimního fyzického donucení“. (Almond, 1992, s. 212) Výraz „víceméně“ je podle jeho názoru v definici nutný, neboť funkcionální rozbor by neměl vyloučit ty společnosti, u kterých lze důvodně pochybovat o legitimitě, tedy např. totalitní režimy, revoluční situace a stejně tak ani nezápádní společnosti, v nichž může existovat více než jeden legitimní systém. Politický systém je tedy „legitimní, řád uchovávací nebo transformující systém společnosti“.

Zatímco „politický“ znamená podle Almonda především důraz na vydělení určitého souboru interakcí, „systém“ představuje „atributy zvláštního souboru vlastností těchto interakcí“. Politický systém je tak určen následujícími kritérii:

- a) *Rozsahem*, který zahrnuje jak vstupy, tak výstupy, tj. všechny vztahy, jež ovlivňují užití či hrozbu užití fyzické síly. Nejedná se tedy výlučně o parla-

menty, exekutivu, byrokracii, soudy či taková sdružení a formální jednotky, jakými jsou v moderní demokratické společnosti politické strany, zájmové skupiny a masová média. Patří sem *všechny struktury v jejich politických aspektech*. Lze sem proto zahrnout i nediferencované struktury jako kmeny, kasty, věkové skupiny, ale stejně tak sem mohou být zařazeny i demonstrace, vzpoury apod. Politický systém nelze jednoznačně vymezit prostřednictvím všudypřítomných a ve všech souvislostech stejných institucí. Rozsah „politického“ je ve funkcionální analýze určován začleněním do společnosti, jejíž součástí politický systém je jako celek.

- b) *Vzájemnou závislostí*, jež znamená, že změna v jednom subsystému vyvolá změnu v jiném, resp. jiných subsystémech.
- c) *Hranice* je stejně jako v případě systémové analýzy stanovena jen obecně. Jedná se o místa-body, kde jiné systémy končí a politický začíná. Hranici nelze vymezit jako stabilní, je trvale v pohybu a posunuje se od jednoho konkrétního prvku k druhému podle toho, kdo a jak do politiky vstupuje.

Almond si je plně vědom toho, že to, co ovlivňuje politiku, ještě nemusí být nutně trvalou a nedílnou součástí politického systému. Například nosič vody na bagdánském tržišti nemusí mít pro politický systém vůbec žádný význam potud, pokud neplní jinou funkci než poskytnout žíznícím osvěžení. V okamžiku, kdy je získán pro to, aby shromažďoval informace o náladě nakupujících a prodávajících, aby zjišťoval, jací cizinci se ve městě objevili a jaké jsou důvody jejich návštěvy, v tu chvíli se stává součástí „politického“. Zjistit, kdy je pouhým nosičem vody a kdy je součástí mocenských vazeb (politického systému), tedy určit hranici, jíž prochází ono jemné rozlišení mezi politickým a nepolitickým, je možné pouze a výlučně na základě empirických poznatků a kontextu. Toto rozlišení nelze učinit a priori a nelze ho ani zobecnit. Almond tak zcela vědomě navazuje na rozlišení členského a analytického systému, jak ho vymezil D. Easton. Tuto myšlenku však upřesňuje a konkretizuje pomocí empirických dat. Zdůrazňuje, že v každé společnosti, komunitě, jsou hranice mezi politickým a nepolitickým jiné, navíc jsou vždy a všude vymezeny jinak: např. válečné tance v primitivní společnosti určují zcela zjevně hranici, kdy je příslušník společnosti součástí politického dění a kdy nikoli. V západoevropských společnostech jsou takové hranice „procházející jedincem“ mnohem méně zřetelné (čehož využívají s úspěchem špionážní filmy). Proto je nutné podle Almonda vždy volit při studiu politiky taková kritéria, která odpovídají charakteru dané společnosti, resp. prostředí (špion v druhé polovině 20. století v New Yorku se bude těžko snažit získat informace jako nosič vody; stejně tak nelze popírat existenci legislativní moci v tradiční společnosti jen proto, že zde neexistuje instituce podobná parlamentu).

5.1.3 Nové pojmy

Funkcionální analýza si vyžádala nejen jiný pohled na studium politických systémů, ale znamenala i změnu pojmů. Dosavadní slovník, který politologie využívala, byl vypracován v podmínkách postupného formování moderní – tj. západní – společnosti. Je proto podle Almonda interpretačně omezen jak co do své zakotvenosti v prostoru a čase, tak i s ohledem na kulturně-historické a společenské zázemí, z něhož vychází. Pro komparaci systémů, které se západní Evropou nemají mnoho nebo téměř nic společného, však podobný slovník již nevyhovuje. Proto se Almond obrátil k sociologii a antropologii a snažil se využít všech podnětů, které tyto společenskovední disciplíny na sklonku šedesátých let nabízely. To mu umožnilo překročit omezené hranice standardní politologie a formulovat pojmy *politická role*, *politická kultura*, *politická socializace*, jimiž obohatil pojem politický systém. Ze své analýzy vyloučil i výraz stát, který je podle něj příliš spojen s představou institucí konkrétního (tj. západoevropského, resp. amerického) charakteru.

Toto „hraní si se slovíčky“ rozhodně nebylo samoúčelné. Motivovala ho snaha po změně celkového pohledu na studium politického systému. Změna politologického slovníku se tak stala synonymem jednoznačně odlišného přístupu ke studiu politického prostředí a politických procesů, byla a je především výrazem změny obsahové.

5.2 Funkce politického systému

Almondem navržené a rozpracované kategorie vstupů a výstupů z politického systému zahrnují důraz na funkční kritéria, avšak – jak jsme již zdůraznili – logika rozlišení mezi vstupy a výstupy, jak ji nabídla systémová analýza, zůstala i v jeho analýze zachována. Rozlišuje tedy dvě základní kategorie, a to:

a) funkce vstupů:

politická socializace (political socialization),
 artikulace zájmů (interest articulation),
 agregace (spojování) zájmů (interest agregation),
 politická komunikace (political communication);

b) funkce výstupů:

tvorba pravidel-norem (rule-making),
 aplikace pravidel-norem (rule application),
 posuzování pravidel-norem (rule adjudication).

5.2.1 Funkce vstupů

Politická socializace

Předpokladem politické socializace (political socialization) je skutečnost, že „všechny politické systémy mají tendenci uchovávat svou kulturu a strukturu v čase a že to činí prostřednictvím socializačního vlivu primárních a sekundárních struktur, jejichž prostřednictvím se mladí příslušníci společnosti mění v dospělé“. Je nesporné, že nelze hovořit o absolutní hodnotě, neboť vlastní dozrávání nelze ovlivnit pouze a výlučně procesem učení. V každé společnosti existují i tzv. předpolitické formy socializace a možnosti získat nové zkušenosti a (sociální) dovednosti, k nimž patří rodina, škola, církev či různé typy dobrovolných organizací (sportovních klubů, zájmových sdružení apod.). I ty se mohou následně zapojit do politické sféry a ovlivňovat ji, byť toto není hlavní a prvořadá funkce, kterou ve společnosti plní. Učení se od starších je tak prakticky trvalým procesem, v němž se uchovává kulturní kontinuita dané společnosti. Stejně tak ovlivňují proces socializace a začleňování příslušníků mladé generace do širších společenských vazeb celospolečenské proměny a události (např. války, hladomory, hospodářské krize). Politická socializace tak prakticky plní zásadní funkci začlenění jedince do politické kultury dané společnosti. Učí ho, jaké normy a hodnoty společnost uznává a co pokládá za jejich porušení, tedy co je společensky akceptovatelné a co nikoli. Je tak vymezen prostor, v němž se jedinec spolu s jinými příslušníky téže společnosti má pohybovat v souladu s obecně uznávanými normami a pravidly. Současně politická socializace nabízí členům společnosti soubor standardů a hodnot, které vymezují základní poměr k politickému systému. (Almond, 1992, s. 232–236)

Se změnami v čase je třeba předpokládat, že dochází i k proměně socializace v čase. Opět však záleží především na stupni socializace, přičemž je podstatné, že u primárních skupin (jakými je např. rodina) převládá výrazně konzervativismus, tedy důraz na kontinuitu bez výraznějších změn.

Pro její pochopení je nutné znát struktury, které se na socializaci podílejí a určují tak její styl (od politických stran a církevních organizací přes masová média až po rodinu). Politické začleňování začíná tam, kde končí socializace, a je spojeno s vyjímáním jedinců z jiných systémů, partikulárních subkultur a jejich začleňováním do specializovaných rolí politického systému.

Artikulace zájmů

Žádný politický systém se neobejde bez určitého způsobu artikulace zájmů (interest articulation), požadavků, potřeb. A právě artikulace zájmů, která odrazí charakter politické kultury dané společnosti a je bytostně spojena s poli-

tickou socializací, je tou nejdůležitější z funkcí vstupů. Překračuje totiž hranici mezi společností a politikou, je tou funkcí, jejíž charakter zásadním způsobem ovlivňuje, jaké požadavky a žádosti formulované členy společnosti „dostanou možnost“ být politickou sférou (systémem) vnímány. Proto právě ty struktury, které se podílejí na artikulaci zájmů a na stylu a formě této artikulace, určují podobu (charakter) hranice mezi společností a politickým systémem. Almond v této souvislosti vymezuje čtyři hlavní typy struktur, jež se na artikulaci zájmů výraznou měrou podílejí:

- *Institucionální zájmové skupiny* (institutional interest groups). Jedná se o organizační struktury typu byrokracie, legislativa, exekutiva, armáda, církev apod. Všechny se vyznačují tím, že mají vlastní sociální nebo politickou funkci, a mohou proto artikulovat jak zájmy vlastní – prostřednictvím v jejich rámci se utvářejících skupin (důstojnické kliky, stranické kluby v parlamentu, oddělení na ministerstvech, vyšší či nižší úředníci, náboženské skupiny apod.) –, tak zájmy ostatních členů společnosti (poslanci zastupují zájmy voličů, církev pomáhají artikulovat zájmy svých věřících, advokáti pomáhají sestavovat žádosti či stížnosti občanů). Všechny tyto institucionální zájmové skupiny mají své profesionální zaměstnance, úředníky, kteří jsou pověřeni v rámci systému jinou, fakticky pro jejich začlenění do systému jako celku rozhodující funkcí.

- *Nesdružené zájmové skupiny* (non-associational interest groups). Mezi tyto struktury lze zařadit příbuzenské svazky, skupiny vznikající na bázi etnické, územní, náboženské či třídní příslušnosti svých členů. Rozhodující roli v této artikulaci hrají individuální jedinci (kmenový vůdce, hlava rodinného klanu, vůdce náboženské skupiny apod.). Ti formou např. doporučení, tlaku na členy skupiny či tým, že mohou rozhodovat o sestavení žádosti, která je prezentována za celou skupinu, formulují, resp. artikulují zájem této skupiny. Zatímco institucionální skupiny mají vlastní jasnou strukturu a plní přesné funkce vůči systému, nesdružené zájmové skupiny působí vesměs neformálně a na artikulaci zájmů se podílejí náhodně a příležitostně.

- *Zájmové skupiny bez norem* (anomic interest groups). Tímto pojmem označuje Almond víceméně spontánní proniknutí společnosti do politického systému, k němuž dochází prostřednictvím a v souvislosti s takovými artikulacemi zájmů, jakými jsou vzpoury či demonstrace. Jejich základním charakteristickým znakem je, že takto vytvořená „struktura“ je jen relativní, tedy nestálá, v daném okamžiku vytvořená a záhy se rozpadá. Přesto i tyto skupiny mají – byť dočasně – stejný charakter jako každá jiná skupina. Po dobu akce – pokud se např. připravuje a probíhá demonstrace – se jedná o vnitřně organizované skupiny, jež mají své dočasné vůdce, řídí se určitými pravidly, a jsou tedy kontrolovány a řízeny. I když tyto struktury vznikají často zcela spontánně, mo-

hou jejich vystoupení končit ovlivněním (i dosti zásadním) výstupů z politického systému. Jejich vystoupení může např. ovlivnit přenesení moci z jedné osoby či skupiny na druhou (demise ministra či vlády); stejně tak může ovlivnit změnu zákona, jeho nové projednání, nebo dokonce zrušení jeho platnosti (přerušování výstavby atomové elektrárny, zrušení kamionové dopravy ve městě); může vést k propuštění politických vězňů (v průběhu boje proti nedemokratickému režimu). Stejně tak k sobě mohou nesdružené skupiny v okamžiku, kdy artikulují zájem části členů společnosti, přitáhnout pozornost dalších jejích členů a podílet se tak následně na jejich politizaci. Tím, že k sobě přitahují další zájmové skupiny, mohou ovlivňovat i komunikaci mezi členy společnosti a politickým systémem (např. zveřejněním svého protestu v masových médiích).

● *Sdružené zájmové skupiny* (associational interest groups). Jedná se o specializované struktury typu odborů, obchodních skupin a podnikatelských společností, občanských sdružení, skupin organizovaných na bázi náboženské komunity či etnické příslušnosti. Jejich základní charakteristikou je prezentace zájmů specificky vymezené skupiny v rámci dané společnosti. Takto jasně formulované zájmy lze pak přenášet směrem k jiným – již politickým – strukturám, např. politickým stranám či poslancům v parlamentu.

Podoba zájmů i forma, kterou jsou prezentovány, se výrazně podílejí na utváření hranic mezi společností a politickým systémem. Současně slouží jako ukazatele propustnosti těchto hranic, resp. problémů vznikajících při přenosu zájmů směrem do politické sféry, které mohou fungování politického systému výrazně ovlivnit. Pokud je vliv, např. vliv institucionálních zájmových skupin na činnost politického systému příliš velký, dokládá to, že politické struktury ztratily svou zprostředkovací schopnost či nejsou schopny ji v dostatečné míře plnit. Hranice tak mohou být porušeny i uvnitř politického systému, pokud jsou např. vstupy do politiky výrazně ovlivněny zájmy byrokracie či armády, tedy institucionálních zájmových skupin. Toto porušení vstupů má samozřejmě dopad i na výstupy, neboť ty zájmy, které nemohou do politického systému vstoupit, nemohou být systémem ani reflektovány.

Hranice mezi společností a politickým systémem jsou rovněž porušeny, resp. nedostatečně vyvinuty, pokud je např. vliv nesdružených zájmových skupin na politiku výraznější než vliv jiných typů skupin (to však platí především u moderních společností; u tradičních společností plní tento typ artikulace odlišnou roli, a jeho charakter je proto rovněž třeba hodnotit v jiném kontextu).

Naopak vysoký vliv sdružených zájmových skupin (v demokraciích) na artikulaci požadavků dokládá dobře fungující hranice mezi společností a politickou sférou. Hlavním smyslem vytvoření těchto skupin je právě artikulace, re-

gulace a zprostředkování zájmů jejích členů. Pokud by se jejich zájmy objevily v jiné „podobě“, např. jako stávky, znamenalo by to, že příslušná struktura neplní své funkce.

Shrneme-li, co bylo řečeno, platí, že všechny zájmové skupiny plní jednu, totožnou funkci. Tou je artikulace zájmů jejích členů. Interpretace fungování a dopadu zprostředkování těchto zájmů je záležitostí kontextuální, tedy musí vždy vycházet z charakteru společnosti, v níž zájmové skupiny působí.

Agregace zájmů

Žádná společnost, resp. žádný politický systém nemůže existovat bez spojování zájmů, tedy bez funkce agregace zájmů (interest aggregation). V každém politickém systému dochází k tomu, že se artikulované, tedy formulované zájmy jednotlivých skupin konfrontují, kombinují a přizpůsobují (v moderních demokratických společnostech jsou to např. zájmy zemědělců, dělníků v různých profesích, podnikatelů, vlastníků domů, nájemníků atd.). Formulují se tak alternativní (obecné) návrhy řešení problémů, podpora určitým návrhům (zestátnění či naopak privatizace; změna funkčního období některých volených zástupců, např. prezidenta; podpora určitého kandidáta), požadavky na změny či jejich odmítání (např. demise vlády, změny volebního zákona). Na agregaci zájmů se podílejí prakticky jak všechny (zájmové) skupiny ve společnosti, tak k ní dochází uvnitř politického systému (tedy ve všech jeho subsystémech): v legislativě (v poslaneckých klubech, klikách), v exekutivě (ve vládě v demokraciích, v radách starších v rámci kmenového zřízení), v byrokratickém aparátu, armádě, v médiích, ve stranickém systému (např. spojování stran do různých volebních koalic).

V reálných systémech si lze spojování zájmů jen těžko představit jako samostatnou, od jiných oddělenou funkci. Svým charakterem je velmi těsně spojena s artikulací zájmů a s vytvářením pravidel, jimiž se společnost řídí. Všechny tyto funkce jsou jakoby propojeny, jsou na sobě vzájemně závislé a překrývají se. V některých typech politických systémů, např. v autoritářských či primitivních systémech, se tyto tři funkce dají jen velmi těžko od sebe odlišit, neboť jeden vůdce je prakticky jediným, kdo všechny tyto funkce vykonává: formuluje zájem, činí ho zásadním a rozhoduje o tom, jak bude naplňován. Naopak v demokraciích jsou tyto funkce od sebe odděleny a naplňují je odlišné struktury. Běžná je artikulace zájmů prostřednictvím sdružených zájmových skupin, ty jsou následně spojovány (agregovány) prostřednictvím relativně malého počtu alternativ či osob, a to dříve než se dostanou k autoritativním strukturám vlády. Následnost a oddělení struktur tak napomáhá při realizaci výstupů i vyjasnění odpovědnosti a usnadňuje kontrolu.

Nejdůležitější strukturou, která v moderních společnostech plní rozhodující roli v agregaci zájmů, jsou politické strany. Almond rozlišuje čtyři základní typy stranických systémů (některé ještě vnitřně dále člení):

- *Autoritářské stranické systémy* (authoritarian party systems), které dále rozděluje do dvou podtypů, a to na totalitní a autoritářský. Totalitní politické strany agregují zájmy tím, že pronikají do sociální struktury společnosti. Skutečná artikulace zájmů je tak možná pouze na nejnižších úrovních, jakými je rodina. Na vyšších úrovních je agregace zájmů potlačena, je skrytá a lze o ní hovořit pouze jako o latentní (což platí i pro artikulaci zájmů). Proto je podle Almonda neopodstatněné kritizovat totalitarismus jako politický systém, který vůbec neartikuluje a neagreguje zájmy. (Susser, 1992, s. 245) I v těchto systémech podle jeho názoru obě funkce existují, jsou plněny, jen struktura, která se na jejich naplňování podílí, se liší od struktur známých z demokracií (např. určité byrokratické či „rodinné“ kliky, frakce ve straně). U autoritářských stran (např. Lidová strana v Turecku) nedochází k proniknutí do sociální struktury v takové míře jako u stran totalitních a některé sociální skupiny mají možnost artikulovat své zájmy samostatně. Setkáváme se zde proto s vyšší mírou artikulace zájmů. Naopak nedostatečná svoboda stranického systému a omezená svoboda voleb redukuje míru agregace zájmů. Dochází tak k výraznému zúžení při přenosu požadavků od společnosti směrem k politickému systému. Funkci agregace přebírá autoritářská politická strana a vládní struktury jako byrokracie či armáda (tam, kde má důležité postavení např. náboženská skupina, jako tomu bylo v případě katolíků ve Španělsku, může se i církev výrazně podílet na agregaci zájmů).

- *Dominantní neautoritářské stranické systémy* (dominant non-authoritarian party systems). Většinou se s tímto typem stranického systému setkáváme v těch politických systémech, v nichž hraje důležitou roli národní emancipační hnutí a jím artikulované požadavky. Většina zájmových skupin je začleněna do tohoto emancipačního proudu, sdílí společný program národní nezávislosti. I po dosažení nezávislosti se daná strana výrazně podílí na utváření politického prostoru, má většinou jen slabou opozici z řad radikální levice či tradičních skupin. Pro takovouto celonárodní stranu je velmi problematické dlouhodobě si udržet vnitřně soudržnou strukturu a účinně agregovat velmi rozdílné zájmy. Strana odsouvá nutná rozhodnutí, klade důraz na unifikační symboly posilující jednotu oproti diferenciaci a naplňování požadavků členů společnosti. Pronikání přes hranice směrem do politického systému je proto velmi obtížné. Rozhodující postavení v systému a jeho vývoji mají politické elity. Ty definují politické cíle spojené s modernizací, otevírají prostor pro nové, loajální zájmové skupiny a nové možnosti artikulovat zájmy jinými cestami, než kterých systém doposud užíval. Podílejí se současně i na rozšíření politic-

ké socializace, jež by odpovídala modernizaci společnosti jako celku. Úspěšné strany, kterým se tento program daří uskutečnit, vytvářejí systém tzv. ochránářské demokracie (tutelary democracies); neúspěšný pokus může vést k tomu, že se dominantní neautoritářská strana transformuje na stranu autoritářskou a systém se tak postupně změní na oligarchický (např. Polsko či Turecko v období mezi válkami).

- *Soutěživé dvoustranické systémy* (competitive two-party systems). Jedná se o typ systému, který nacházíme jednoznačně ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irsku, v zemích Commonwealthu a ve Spojených státech amerických. Ve všech těchto zemích existuje homogenní, sekularizovaná politická kultura a účinně fungující systém autonomních sdružených zájmových skupin, které zprostředkovávají požadavky příslušníků společnosti politickým stranám, legislativě, exekutivě i byrokracii. Všechny tyto struktury se pak společně podílejí na formulování politických rozhodnutí a jejich alternativách. Systém má vyváženou cirkulaci vstupů a výstupů, hranice mezi společností a politickým systémem jsou funkční a jasně vymezené.

- *Soutěživé vícestranické systémy* (competitive multiparty systems). Almond tento typ stranického systému dále rozděluje do dvou kategorií: a to na (a) „funkční“ (working) vícestranické systémy, které nacházíme ve skandinávských zemích a Nizozemsku, a (b) „imobilní“ (immobilist) vícestranické systémy Francie a Itálie. Pro první typ vícestranických systémů je typické, že některé strany (např. skandinávské socialistické strany či belgická Socialistická strana a Katolická strana) jsou výrazně agregativními stranami. Politická kultura v těchto zemích je dosti homogenní a je schopná do sebe vstřebat tradiční prvky. Vztahy mezi stranami a zájmy jsou více konsenzuální, což umožňuje vytváření stabilních většinových vlád i funkční opozice. V tom se tento typ stranického systému blíží typu britskému, byť agregativní funkce není v těchto systémech shodná. Co jej odlišuje, je skutečnost, že k agregaci dochází jak na úrovni politických stran, tak v parlamentu (podrobněji se těmto rozdílům a jejich dopadu na fungování politického systému věnují analýzy pluralitní a korporativní demokracie a teorie konsociační demokracie, jimiž jsme věnovali samostatné kapitoly). Pro imobilní vícestranické systémy Francie a Itálie je typickým důsledkem politické socializace fragmentovaná politická kultura. Agregativní funkci plní strany jen slabě, koalice politických stran jsou křehké, nestabilní, vstupy do politické sféry jsou omezené. Navíc je pro systémy typické, že se jen velmi těžko různé vstupy v politickém systému vzájemně kombinují, provázanost mezi vstupy a výstupy je rovněž slabá. Společnost je tak vnitřně rozčleněna na skupiny, které pronikají do politického systému izolovaně, samostatně. Společnost vůči politickému systému netvoří jednotku, celek. Některé její části jsou s politickým systémem provázány více jiné méně intenzivně.

Vedle vlivu agregace na celkový charakter stranických systémů se Almond věnuje podrobněji i rozdílu ve stylu, který v odlišných typech stranického systému agregativní funkce má. Rozlišuje tři odlišné typy politických stran, a to (a) *sekularizované, resp. „pragmatické“ strany* (secular, „pragmatic“ bargaining parties), které mají silný agregativní potenciál (řadí sem strany v zemích Latinské Ameriky); (b) *hodnotově orientované, resp. ideologické strany* (absolute value-oriented, Weltanschauung parties, ideological parties) – jedná se většinou o strany revoluční či národně orientované; (c) *partikularistické, resp. tradiční strany* (particularistic or traditional parties). Ideologické strany mají schopnost pronikat velmi výrazně do společnosti a nahrazovat jiné sociální struktury, zájmy a požadavky spíše integrují – S. Neumann o nich hovoří jako o „stranách totální integrace“ (Neumann, 1956, s. 169) –, než aby je agregovaly. Plní funkci všeobecné sociální mobilizace. Lze je jen velmi těžko vykořenit bez použití násilí. Almond k nim řadí především fašistické a nacistické strany. Partikularistické strany jsou spojeny se zájmy určité partikulární skupiny, např. etnické či náboženské. Na rozdíl od ideologických stran se podílejí především na artikulaci zájmů. Jsou proto bližší zájmovým skupinám v západoevropských systémech, ale liší se od nich tím, že současně navrhují kandidáty na poslancecké posty a prosazují (obhajují) určité politické cíle. Almond předpokládá, že modernizace společnosti, v níž působí, povede k jejich zániku. Jejich charakter jim dává šanci změnit se na typické sdružené zájmové skupiny.

Agregativní funkce a její podoba ovlivňuje podle Almondova názoru celý charakter politického systému. Například Velká Británie je typickou ukázkou schopnosti politických stran asimilovat a agregovat všechny požadavky, které se ve společnosti objevují (strany mají dokonce schopnost vstřebat i zájmy byrokracie). Setkáváme se zde s vysokým stupněm agregace zájmů, který je provázen i výraznou mírou pragmatismu, jenž zabraňuje prosazování partikulárních, skupinových zájmů na úkor společnosti jako celku.

Politická komunikace

Všechny výše uvedené funkce jsou vykonávány prostřednictvím zvláštní formy vztahu, kterou je komunikace (political communication). Vzhledem k jejímu obecně sociálnímu charakteru (Keller, 1992) by bylo samozřejmě možné, a snad i opodstatněné, nevyčleňovat komunikaci jako zcela samostatnou, specifickou politickou funkci, ale pokládat ji za *aspekt všech ostatních politických funkcí*. (Almond, 1992, s. 250) Přesto je podle Almondova názoru vhodné, a s ohledem na funkcionální analýzu i nezbytné, aby právě komunikace byla při studiu politického systému a jeho fungování od ostatních politických funkcí oddělena. Jedním z důvodů je skutečnost, že zvláště v moderní společnosti

vznikla a rozšířila se zcela specifická struktura mediálních komunikačních prostředků (institucí), které kladou důraz na vlastní etickou neutralitu a objektivní zprostředkování informací. Etická neutralita a snaha uchovat si toto postavení vyčleňuje prostředky masové komunikace z celku ostatních politických funkcí. Přesto by bylo neopodstatněné a historicky nesprávné domnívat se, že oddělení komunikační funkce je pouze a výlučně záležitostí moderní doby a moderních politických systémů. Proč by potom staří Řekové cítili potřebu začlenit do Pantheonu Merkura? A proč poslové špatných zpráv většinou nepřežili splnění své povinnosti? Pokud bychom se vzdali možnosti oddělit funkci komunikace od jiných politických funkcí, vzdali bychom se i prostředku, který jednoznačně napomáhá odlišit od sebe různé typy systémů. I komunikace je proto jednoznačně funkcí, která má pro komparativní analýzu klasifikační hodnotu.

Vzhledem k tomuto přesvědčení koncipoval Almond politickou komunikaci jako funkci, která je (a musí být) z logiky svého vztahu k jiným politickým funkcím a vzhledem ke svému zásadnímu významu pro každý politický systém rozhodující pro uchování hranic mezi politickým systémem a společností. Pokud např. existuje komunikace jakožto relativně autonomní funkce (v homogenní společnosti typu USA či Spojeného království), může být do značné míry kontrolována a regulována veřejností. Autonomie komunikačních médií umožňuje relativně volný a svobodný tok informací mezi společností a politickou sférou. Komunikační funkci je proto možné přirovnat k funkci, kterou plní v lidském těle cirkulace krve; to, co komunikační toky přenášejí, vyživuje celý společenský systém. Bez ní koncept politického systému prakticky nemá smysl, ztrácí svou základní vnitřní logiku.

Srovnání charakteru komunikační funkce v jednotlivých typech politických systémů lze provést prostřednictvím porovnávání struktur, které se na komunikaci podílejí, provádějí ji, a na stylu, jímž je komunikace prováděna. Jaký je tedy „komunikační“ rozdíl mezi moderními a tradičními, resp. primitivními společnostmi? Stručně řečeno – specializace. V moderních společnostech jsou komunikační struktury výrazně specializované, oddělené od jiných struktur (noviny, televize, elektronická média). Naopak v tradičních či primitivních společnostech plní komunikační funkci většinou takové struktury, které plní i jiné funkce (komunikace probíhá v rámci věkových skupin, rodových či sociálních vazeb). Specializovanou komunikační strukturu zde nalezneme jen ve velmi omezené míře, pokud je vůbec přítomna.

Srovnáváme-li politické systémy (např. USA a Indie) prostřednictvím a s pomocí komunikační funkce, je vhodné podle Almonda přihlížet k následujícím charakteristikám (Almond, 1992, s. 254–257):

1. *Homogenita politické informace* (homogeneity of political information). Almond pojem homogenita informace neztotožňuje s jednoduše, nepromě-

ností informace, která je přenášena. V jeho pojetí představuje přítomnost jednoho „druhu“ autonomních komunikačních médií. V moderních společnostech (USA) se specializovanými médii jsou přítomny četné odlišné, zjevné i latentní „zprávy“, které všechny mohou být převedeny do „politického jazyka“, jenž je danému politickému systému srozumitelný. Podstatným kritériem homogenity není obsah přenášených sdělení, ale struktura. Homogenní komunikační struktura neeliminuje mnohost sdělení, nesnaží se sjednocovat odlišnosti. Pouze je převádí do odpovídající formy. Je schopna z nich činit sdělení srozumitelná politické sféře (byť nikoli nutně shodná se stávajícími politickými cíli). V přechodných společnostech (modernizujících se společnostech třetího světa, jakou byla na počátku šedesátých let např. Indie) vedle sebe naopak existují různé typy komunikačních struktur; lze proto hovořit o heterogenitě komunikačních sítí. Například ve městech fungují relativně moderní, specializovaná komunikační média (rozhlas, noviny), která slouží především politickým stranám a zájmovým skupinám. Na venkově a v zastalejších (často i vzdálenějších) oblastech převažují tradiční komunikační struktury kastovního, kmenového typu. Ty však nalezneme i v okrajových částech měst, ve slamech, kam se stěhuje obyvatelstvo z venkova. A tak zatímco komunikační funkce je v moderní společnosti relativně jednoduchá (protože homogenní) a straničtí předáci získávají srozumitelné informace od svých stoupenců, které mohou v systému snadno identifikovat, nic z toho neplatí v přechodných typech systémů. V indických městech jsou vůdci v mnohem složitější situaci, neboť jejich (potenciální) stoupenci často nepatří ani ke stejné kulturní, náboženské či jazykové skupině. Oslovit je je proto velmi těžké a složité. Ve společnosti se tak nejen uchovávají staré bariéry, ale četné nově vznikají (např. mezi venkovem a městem).

2. Druhým důležitým rysem odlišnosti je *mobilita informace* (mobility of information). V moderních společnostech nacházíme neutrální a plynulý tok informací, které jsou zprostředkovávány autonomními, neutrálními komunikačními médii. Informace se tak dostávají prostřednictvím médií od toho, kdo je formuluje, k příjemci. Naopak u přechodných typů společností probíhá relativně volný tok informací ve městech, avšak jen velmi výjimečně proniká i na venkov, do oblastí méně vyvinutých, resp. více izolovaných. Překážky v mobilitě informací navíc existují nejen teritoriálně, ale objevují se i u jednotlivých funkcí (tedy vstupů i výstupů).
3. Třetím kritériem srovnání je *rozsah informace* (volume of information). Jednoznačně platí, že rozsah toku informace je nesrovnatelně větší v moderních společnostech než ve společnostech přechodných. Stejně tak jsou moderní společnosti schopny vstřebat a asimilovat mnohem více kontroverzních informací, a to i mnohem rychleji. V přechodných typech společností je rozsah informačního toku nerovnoměrně rozptýlen, mnoho informací zůstává pouze ve své latentní, skryté formě. Systém není rovněž schopen rychle a odpovídajícím způsobem reagovat.

4. Posledním kritériem odlišujícím komunikaci v moderních a přechodných typech společností je *směr toku informace* (direction of the flow of information). Rozhodující pro toto kritérium je rozdíl mezi množstvím informací obsažených ve vstupech a výstupech v odlišných typech společností. Zatímco v přechodných společnostech se více využívají výstupy z politického systému (autoritářské vlády kladou větší důraz na to, co společnosti sdělují a čím ji mohou ovládat), v moderních společnostech je výraznější informační tok na vstupech – politický systém více přijímá.

5.2.2 Funkce výstupů

Funkce výstupů z politického systému nelze podle Almonda spojovat výlučně s funkcemi, které plní vláda, tj. *tvorbou pravidel-norem* (rule-making), jejich *aplikací* (rule application) a následným rozhodováním se zřetelem k těmto *pravidlům-normám* (rule adjudication). Co ho k tomu vedlo? Rozhodujícím důvodem byl vlastní Almondův rozbor procesu, jímž se utvářela americká zahraniční politika. Jeho závěry byly prvně publikovány na samém sklonku padesátých let. G. A. Almond byl toho názoru, že vlastní tvorbu norem, fakticky tedy těch pravidel, jimiž se americká zahraniční politika posléze řídí, je nutné rozdělit do tří specifických funkcí: (a) *iniciační* (initiation) – kdo formuluje konkrétní téma zahraniční politiky, (b) *modifikační* (modification) – kdo se podílí na jeho rozpracování a jakým způsobem, a (c) *vetovací* (vetoing) – kdo má možnost a právo do přípravy normy zasáhnout a zvrátit její přijetí. (Almond, 1992, s. 260) H. D. Lasswell ve svém rozboru funkcí vlády zašel ještě dále a navrhl dokonce pět možností, jak vnitřně zpřesnit proces, jímž se utvářejí rozhodnutí. (Lasswell, 1956)

Žádná z těchto cest však počátkem šedesátých let již nepřipadala Almondovi vhodná, neboť pouze rozebírala a upřesňovala již jednou poznány a jednoznačně vymezený proces přípravy norem. Všechny tyto pokusy však zcela opomíjely roli, kterou při tvorbě výstupů z politického systému – tedy v užším slova smyslu vlády – hrají konkrétní struktury. Proto zdánlivě „rehabitoval“ instituce a zaměřil svou pozornost na studium exekutivy, legislativy, soudů, místních správních orgánů. Zůstal však i nadále věren svému strukturně-funkcionálnímu přístupu. Přiřadil jim ten význam, který odpovídal jejich *faktickému podílu na procesu přípravy norem* a jejich následném dodržování (jejich ústavou vymezená funkce zůstala v pozadí). Tento postup mu umožnil vidět např. legislativní proces (tj. rule-making) jako mnohem komplikovanější cestu vedoucí od iniciátora (jímž nemusí být výlučně vláda, ale i zájmové skupiny ve společnosti, poslanecké kluby, resp. politické strany a případně i jednotlivci) přes připomínkové řízení (na kterém se podílejí jak konkrétní ministerstva, tak odborníci či profesní skupiny) až po sestavení vlastního návrhu zákona a jeho schvalování (s možností zákon upravovat či vetovat).

Studium funkcí výstupů však umožnilo zahrnout do komparativního rozboru i vztahy ústřední vlády k územním strukturám (jinak vypadá příprava návrhu zákonů ve federacích typu USA, SRN, Belgie, jinak v unitárních státech, jakými je Nizozemsko či Česká republika) – např. vztah politického centra k periferii, tj. vzdálenější a politicky nepriviligované oblasti – a samosprávním jednotkám.

Strukturně-funkcionální analýza tak umožnila pohlížet na jednotlivé funkce výstupů jako na komplexní procesy, na nichž se podílí odlišnou měrou mnoho do té doby s těmito procesy vůbec nespojovaných institucí, resp. zájmových skupin i jednotlivců, případně i tradičních komunit (etnických, náboženských či národně definovaných).

5.3 Obecné vlastnosti politických systémů: jednota politických systémů

Snaha vymezit obecně platné funkce, které musí politický systém každé společnosti plnit, vedla Almonda přirozeně k tomu, že se pokusil do svého rozboru zahrnout co největší množství empirických poznatků. Jeho rozbor tak má charakter faktograficky obsáhlé komparativní studie, jež překračuje v té době obvyklé a dodržované hranice studia demokratické společnosti, resp. západoevropských politických systémů. Vzhledem k této šíři záběru mohl Almond (1992, s. 223–231) stanovit několik základních tezí, které v obecné rovině vymezují charakter politického systému a díky nimž bylo možné i na diametrálně odlišné projevy/podoby politických institucí nahlížet jako na součást jednoho univerza:

- Všechny politické systémy, i ty nejjednodušší, mají *politickou strukturu*. Je dokonce oprávněně tvrdit, že i ty nejjednodušší politické systémy mají všechny typy politické struktury, které můžeme nalézt ve složitých (tj. komplexních) typech společností (jakými jsou např. demokracie). Tyto struktury mohou být vzájemně porovnávány, a to na základě míry a stupně, resp. formy strukturální specializace. Díky tomu je možné určit případy, kdy jedna struktura plní více politických funkcí; např. rada starších v tradiční společnosti má právo rozhodovat o normách, jimiž se má daná společnost/kmen řídit, může však současně dohlížet na dodržování těchto norem (být jakousi soudní mocí) a stejně tak může mít exekutivní pravomoc. Stejně tak případy, kdy každá funkce je vykonávána (přednostně) jednou strukturou (model oddělení legislativní, exekutivní a soudní moci v demokracii), či případy, kdy je jedna funkce rozdělena mezi několik institucí (např. rozdělení exekutivních pravomocí mezi prezidenta a předsedu vlády v poloprezidentských systémech).

- Ve všech společnostech nalezneme stejné *politické funkce*, byť se mohou objevovat s různou frekvencí a ve vazbě na různé typy struktur. Srovnání charakteru a kvality těchto funkcí lze učinit na základě frekvence činnosti, kterou plní, druhu struktury, která se na této činnosti podílí, a v neposlední řadě i na stylu, jakým je daná činnost prováděna.

- Všechny politické struktury, bez ohledu na to, jak jsou specializované a zda se nacházejí v tzv. tradičních, resp. primitivních nebo moderních společnostech, jsou podle Almonda *multifunkční*. To znamená, že neexistuje žádná společnost, jejíž politický systém by jedné struktuře přiřazoval pouze jednu specifickou funkci. V reálných podmínkách je zcela běžné, že dochází k překrývání, či alespoň k vyvažování vazby mezi strukturami a politickými funkcemi: typický je příklad modelu „brzd a protiváh“ (check-and-balances) v USA.

- Všechny politické systémy jsou z *hlediska kultury smíšené*. Je chybné domnívat se, že existují společnosti s výlučně moderní (tj. racionální) kulturou a moderní politickou strukturou a společnosti výlučně primitivní (ve smyslu udržování tradice). Politické systémy se liší pouze v relativní převaze jedné „kultury“ nad druhou, tedy moderní nad tradiční a naopak; liší se tedy prakticky v modelu promíšení obou.

Zastavme se u těchto obecných kritérií určujících jednotu politických systémů poněkud podrobněji.

5.3.1 Univerzálnost politické struktury

Podle Almondova názoru neexistuje žádná společnost, která by neměla politickou strukturu. Ba co více, všechny typy politické struktury moderních společností lze podle jeho soudu nalézt i ve společnostech tradičních. To však neznamená, že bychom se v odlišných typech společností setkávali vždy se zcela zjevnou, jasnou politickou strukturou. Almond má spíše na mysli skutečnost, že v každém konkrétním okamžiku, resp. v souvislosti s určitými konkrétními událostmi dochází k pronikání a zapojování specifických institucí do konkrétních vztahů. Takové funkce jako artikulace zájmů, jejich agregace, komunikace s jinými skupinami, přijímání politických rozhodnutí i jejich konečné prosazení, se mohou přelévat z jedné struktury na druhou bez toho, aby tyto struktury byly formálně rozlišeny. Všechny tyto funkce se tak mohou jevit jako kontinuální, jednotná akce. V takovém případě je proto vhodnější uvažovat o „zvláštní podobě politické struktury“. (Almond, 1992, s. 224) Proto se jednoznačně přiklání k tomu promýšlet a hodnotit rozdíly mezi moderními a tradičními společnostmi na pozadí kontinuálního posunu mezi dvěma krajními body místo toho, aby byly viděny jako jednoznačné protiklady.

5.3.2 Multifunkčnost politické struktury

Na sklonku padesátých let převažoval v politologické literatuře názor, že pouze moderní západoevropské společnosti (k nimž se řadily i USA) mají multifunkční politické instituce typu nátlakových skupin, masmédií, soudů. Almond se však přiklání k názoru, že se jedná o obecný model. Výjimečné na moderních společnostech je podle něj „pouze“ to, že zde existují již „zvláštní“, tj. specifické politické struktury, které jsou specializovány na určité typy funkcí: např. platí, že masová média a nátlakové skupiny sice mohou iniciovat zákonné změny, ale tyto změny budou muset nakonec prosazovat politické strany či legislativní orgány, na jejichž činnosti se fakticky politické strany rovněž podílejí. Historicky se tedy v moderních společnostech vytvořily specializované regulační struktury, které uchovávají hranice mezi vnitřními subsystémy politického systému a společností a podílejí se rozhodující měrou na vyčlenění „politického“ ze „společenského“. Pro *moderní společnost* je však podstatný *relativně vysoký stupeň strukturální diferenciace*. Co to znamená? Nic více a nic méně než to, že každá struktura má tendenci se specializovat na jeden typ regulační role pro určitou jednu funkci uvnitř politického systému: volební systémy na výběr reprezentantů, politické strany na zprostředkování zájmů, legislativní a exekutivní orgány na formulování norem, jimiž se společnost má řídit, soudy na dodržování těchto norem apod.

U *tradičních, resp. primitivních systémů* se naopak setkáváme s výraznou vnitřní kompaktností, s *nedostatkem diferenciace struktur*. V extrémní podobě tyto společnosti směřují k „omnifunkčním strukturám“, v nichž jsou propojeny jak rodina, církev, tak ekonomika i politický systém a splývají (jako je tomu např. u Eskymáků). S vývojem od primitivní společnosti k moderní dochází k tomu, že se postupně vyčleňují legislativa, exekutiva, soudy jako specifické, jasné politické struktury plnící konkrétní, přesně vymezené politické funkce. Přesto i zde zůstávají nadále zachovány takové „nesouvislé“ politické funkce jako komunikace, artikulace zájmů a jejich slučování. Navíc jsou to struktury, které zůstávají silně ovlivněny a proniknuty rodinnými vazbami, sociálním statutem, náboženstvím, prostým sdružováním do skupin. Platí tedy, že ony „nesouvislé politické struktury“ (intermittent political structures) nejsou vlastní pouze primitivním společnostem, žádná moderní společnost je nedokáže eliminovat. (Almond, 1992, s. 225)

5.3.3 Kulturně smíšený charakter politických systémů

G. A. Almond dále poukazuje na skutečnost, že „určité druhy politické struktury“, které byly dříve pokládány za výrazný rys primitivních společností (např. role neformálních vůdců, tedy těch, kteří ovlivňují rozhodování a jed-

nání svých spoluobčanů, aniž by měli statut politického činitele), lze rovněž nalézt ve společnostech moderních, a to nikoli na zanedbatelném místě. Jednoznačně to prokazují studie o komunikačních tocích, šíření informací a roli masových médií v USA, které předložili (jak jsme se zmínili v kapitole o behaviorismu) odborné veřejnosti Paul F. Lazarsfeld a Elihu Katz. (Katz, 1957) Navíc mnohdy se zapomíná na skutečnost, že moderní masová média vstoupila do procesu politizace takovým způsobem, že fakticky opět přiblížila aktéry politické sféry na dosah lidem (středověkého vladaře spatřil na vlastní oči jen málokdo z jeho poddaných, naopak českého prezidenta znají nesporně tisíce lidí prostřednictvím televizní obrazovky). Důsledkem tohoto „face-to-face přiblížení“ je, že i chování dnešních politiků ovlivňuje mnohem více jiné systémy a vztahy než pouze jim příslušející tj. politickou sféru. A naopak, schopnost plnit politické funkce může být u těch, kteří vstupují do politiky, výrazně omezena, pokud splňují jiné normy. Klasickým příkladem je průběh prezidentské volební kampaně v USA, v níž nehrají jednoznačně nejdůležitější roli schopnosti kandidáta vykonávat úřad, ale mnohdy u voličů rozhoduje spíše jeho morální a rodinné zázemí. Masová média tak posunují moderního člověka mnohem více zpět, do světa bližšího člověku primitivnímu, vrací ho do těch nejobecnějších, nejzákladnějších forem mezilidských vztahů.

V moderních politických systémech se tak objevuje prostor pro uchování funkčního vlivu nespécializovaných struktur, které mohou být specializovanými sice ovlivněny, ale nikoli pohlčeny. A to je důvod, který vedl G. A. Almonda k závěru, že je opodstatněné hovořit o kulturně smíšeném charakteru všech politických systémů. Navíc se domnívá, že z hlediska politologické analýzy žádný zásadní rozdíl mezi nezápadními společnostmi a jejich charakterem v době, kdy přijímají moderní struktury, včleňují je do svých kulturních vzorců a začínají podle nich fungovat a řídit se jimi, a společnostmi moderními není. Nepopírá však, že mezi tzv. západním a nezápadním parlamentem jsou rozdíly. Přesto jsou v obou obsaženy stejné neformální, tedy primární skupiny a vztahy.

Naskytá se tedy otázka, zda je opodstatněné hovořit v souvislosti s rozlišením mezi politickými systémy moderními a tradičními o kulturním dualismu. Stejně jako u předchozích kritérií i v tomto případě trvá Almond jednoznačně na tom, že prakticky všude jsou přítomny oba základní typy struktur – primární a sekundární, resp. primitivní a moderní. Čím se potom od sebe tyto systémy liší? V moderních západních společnostech (resp. politických systémech) jsou sekundární struktury a vztahy mnohem více vnitřně rozlišeny a zvýrazněny; primární struktury pak jsou většinou těmito sekundárními ovlivněny. Nejsou tedy eliminovány, ale do moderního politického systému inkorporovány, začleněny, a v jeho rámci využívány (případně i zneužívány).

5.4 Kritika strukturně-funkcionální analýzy

Almond věří, že se mu prostřednictvím a pomocí funkcionální analýzy podařilo vymezit taková kritéria, která umožňují empirická prověření. Navazuje a rozvíjí tím jednoznačně jak behaviorální hlediska, tak systémový přístup. Strukturně-funkcionální analýza však navíc umožnila oddělit politické instituce od politických funkcí a prostřednictvím struktury je obě zkoumat jako nezávisle proměnné. „Jednotlivé politické systémy mohou být porovnávány v pojmech a termínech pravděpodobného ovlivňování specifických funkcí specifickými strukturami,“ tvrdí Almond (1992, s. 263). Základem komparace, která je schopna přinést nové poznatky k pochopení charakteru i fungování politického systému, je tak pojem politické funkce, politické struktury a stylu, jímž je každá konkrétní funkce v konkrétních souvislostech naplňována. Cílem jeho rozboru bylo ukázat, že „politické systémy mohou být srovnávány v pojmech četnosti a stylu, jakými jsou politické funkce proniknuty politickými strukturami“.

Základní Almondovou tezí je, že na vyšším stupni modernizace (tj. u klasických vyspělých demokracií západoevropského typu, resp. v USA) nalezneme vedle sebe jak moderní, tak tradiční a „nesouvislé“ politické struktury.

Tradiční a nesouvislé struktury nejsou regulovány moderními, ale pokračují ve své existenci uvnitř a vně byrokracie, parlamentů, politických stran, zájmových skupin i médií. Tradiční a nesouvislé struktury nejsou přeměněny a nevstupují do moderních. Pokračují ve svém fungování autonomně a legitimně. Moderní politický systém neeliminuje nesouvislost a tradicionalitu; směřuje k jejich kontrole a regulaci. Rozptýlené primární struktury pronikají vládními a politickými funkcemi uvnitř moderních struktur. Další sociální systémy, jako je rodina, církev, vzdělávací systém, jsou součástí politického systému jako nesouvislí političtí socializátoři, skupiny, z nichž se rekrutuje, v nichž se artikuluje, jejichž prostřednictvím a s jejichž pomocí se komunikuje. Žádný z politických systémů, ani ten nejmodernější, neeliminuje nesouvislost a tradičnost: může do nich pouze pronikat, regulovat je, proměňovat je v jejich partikularismu a rozptýleném dopadu na moderní politické výrazové prostředky spojené s artikulací, regulací a veřejnou politikou. (Almond, 1992, s. 266)

Almondův přístup patří vzhledem ke svému charakteru k vysoce hodnoceným analýzám, které zásadním způsobem posunuly poznání politických systémů za hranice evropocentrismu. Navíc dokázal navázat a rozvinout dosavadní poznatky jak z politologie, tak sociologie i antropologie. Byť ne všechny jím uváděné empirické ilustrace jsou dnes stejně hodnotné (případové studie posunuly naše poznatky o mechanismech fungování politických systémů v konkrétních zemích již mnohem dále), Almondova rozsáhlá analýza poskytuje jak komplexní přístup ke studiu mechanismu vytváření politických rozhodnutí,

tak četné náměty pro preciznější empirický výzkum. (Susser, 1992, s. 205–206)

Přes poměrně vysoké hodnocení se ani funkcionální analýza nevyhnula kritice. Konceptně je kritizována především za to, že pod rouškou novinky není ničím více než souhrnem doposud známých dat. Mnozí kritici obviňují Almonda, že pouze změnil terminologii, ale nevytvořil nový koncept umožňující jeho následovníkům seriózní empirické rozборы. Struktury a funkce, které politický systém plní, jsou příliš obecné, a nedají se proto fakticky použít pro výzkum. (Susser, 1992, s. 206)

Druhá kritická výtka je určena deduktivnímu postupu, který Almond pro stanovení „životně důležitých“ funkcí politického systému zvolil. K těmto předem poznaným a vymezeným funkcím pak dodatečně hledá struktury, které jsou jejich nositeli. Není proto divu, že takové struktury vždy najde. Empirie mu slouží pouze jako potvrzení jeho názoru. Nachází v reálných systémech jen to, co najít chce, tedy potvrzení svého názoru. Není však schopen odhalit nic jiného, neboť není schopen vyjít z „bludného kruhu“, který sám vytvořil.

Nejostřejší námitky však přicházely od těch, kdo ve funkcionální analýze (podobně jako v systémové teorii) neviděli nic víc než pouhé ideologické potvrzení kvalit a stability moderních liberálních demokracií a snahu zdůvodnit výhody neměnnosti tohoto uspořádání. Zásadní neschopnost funkcionální analýzy spatřovali v tom, že není schopna vysvětlit, ba ani postihnout disfunkční ukazatele. Nezaměňuje strukturně-funkcionální analýza pouze přání za skutečnost, normu (jak by systém měl fungovat) za realitu (jak skutečně funguje)? (Susser, 1992, s. 207)

Shrnutí

- Almondův funkcionalismus není pouze modifikací předchozích výzkumů. Navázal na poznatky behavioralistů a zásadním způsobem rozvinul systémovou analýzu obecně formulovanou D. Eastonem. Politický systém definoval prostřednictvím funkcí, které plní. Soustředil se proto přednostně na rozbor funkcí vstupu (na politickou socializaci, artikulaci zájmů a jejich agregaci) a na problematiku komunikace, poněkud menší pozornost věnoval funkcím výstupů (tvorbě, přijímání a kontrole dodržování norem, jimiž se společnost řídí).
- Soustředil se přednostně na možnosti zobecnění poznatků o odlišných typech politických systémů (moderních i tradičních), které podle jeho názoru tvoří součást jednoho univerza. Zatímco instituce jsou proměnlivé, a nelze je tedy využít při srovnávání politických systémů v odlišných typech společností, politické funkce, které plní každý politický systém, jsou shodné, univerzální. Struktury jsou variabilní, funkce konstantní. (Susser, 1992, s. 205)

● Při studiu fungování politického systému je vždy nutné hledat všechny politické funkce, které systém plní či má plnit, a nikoli pouze ty, které jsou zjevné, neboť jsou vázané na specializované politické struktury. Bez ohledu na složitost či jednoduchou strukturu konkrétních politických systémů musí každý systém, chce-li se zachovat, určité funkce plnit vždy. Tyto funkce lze označit jako životně důležité; i ty jsou pro všechny systémy stejné, jsou tedy univerzální.

● Čím složitější struktura a čím jasněji jsou konkrétní funkce specializované, tj. každá struktura odpovídá určité funkci, tím vyspělejší systém. Modernizace je úzce spojena s nárůstem specializace. Nerozvinuté politické systémy se vyznačují existencí multifunkčních institucí, naopak systémy rozvinuté mají pro každou specializovanou funkci příslušnou instituci.

Literatura

Almond, G. A. (1956): *Comparative Political Systems*. *Journal of Politics*, vol. 18, č. 3, s. 391–409.

Almond, G. A. (1960): *The American People and Foreign Policy*. New York, Praeger.

Almond, G. A. (1992): A Functional Approach to Comparative Politics. In: Susser, B. (ed.): *Approaches to the Study of Politics*. New York, Macmillan, s. 209–270.

Almond, G. A., Coleman, J. S. (eds.) (1960): *Politics of the Developing Areas*. Princeton, N. J., Princeton University Press, s. 3–64.

Almond, G. A., Powell, B. (1966): *Comparative Politics. A Developmental Approach*. Boston, Little Brown and Co.

Isaak, A. C. (1985): *Scope and Methods of Political Science. An introduction to the methodology of political inquiry*. Chicago, The Dorsey Press.

Jones, R. E. (1967): *The Functional Analysis of Politics: An Introductory Discussion*. London, Routledge and Paul Kegan.

Katz, E. (1957): The Two-Step Flow of Communication: an Up-To-Date report on an Hypothesis. *Public Opinion Quarterly*, vol. 21, č. 1, s. 61–78.

Lasswell, H. D., Kaplan, A. (1950): *Power and Society*. New Haven, Conn., Yale University Press.

Merton, R. K. (1968): *Social Theory and Social Structure*. New York, Free Press.

Neumann, S. (ed.) (1956): *Modern Political Parties*. Approaches to Comparative Politics. Chicago, Chicago University Press.

Parsons, T., Shils, E. (1951): *Toward a General Theory of Action*. Cambridge, Mass.

Susser, B. (1992): Structure-Functionalism. In: Susser, B. (ed.): *Approaches to the Study of Politics*. New York, Macmillan, s. 202–208.

Wiseman, H. V. (1966): *Political Systems. Some Sociological Approaches*. London, Routledge and Paul Kegan.